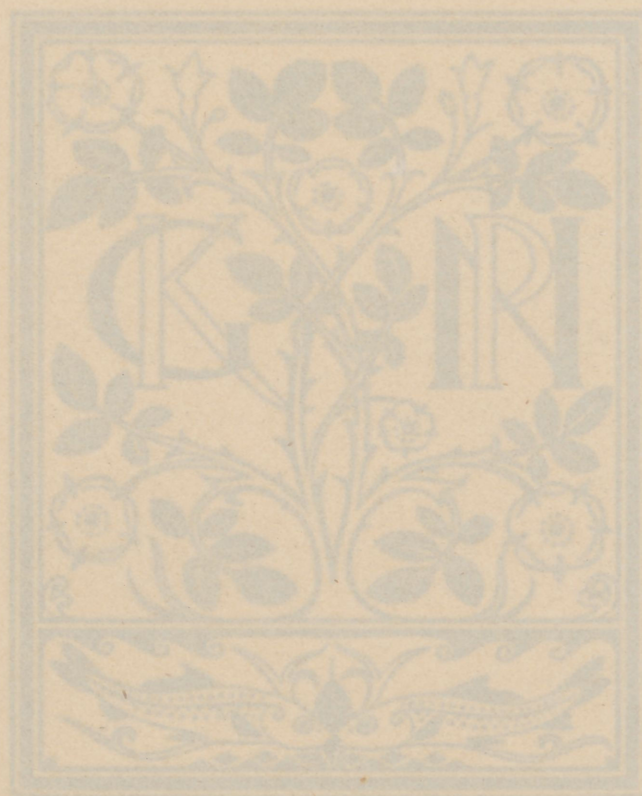
JAN STEEN

Jan Havicksz Steen

1

ZELFPORTRET
('S RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM)

JAN STEEN

DOOR

A. BREDIUS

MET HONDERD PLATEN
IN PHOTOGRAVURE

UITGEGEVEN TE AMSTERDAM DOOR
SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
(K. GROESBEEK & PAUL NIJHOFF)

THE CLEVELAND
MUSEUM OF ART

8018

EEN WOORD VOORAF.

DIT werk heeft maar één bedoeling: Jan Steen beter te doen kennen, meer te doen bewonderen. Zij, die zijne schilderijen in onze Musea kennen, waar zich zeker eenige van zijn allerbeste bevinden, en in enkele buitenlandsche Musea eenige andere meesterstukken van zijn hand aanschouwden, achten dit gewoonlijk voldoende, om hem te kunnen beoordeelen. Maar deze veelzijdige kunstenaar heeft, al is zijn werk soms ongelijk van waarde, zóóveel schoons achtergelaten onder de meer dan 700 schilderijen van zijn hand, die over heel de wereld verspreid zijn, dat men hem niet naar waarde schatten kan, als men niet een groot gedeelte van dat werk gezien heeft. Ik heb getracht dit te doen; en hoe meer ik zag, hoe meer mijn bewondering voor hem steeg.

Dit boek biedt den vrienden van Jan Steen de afbeeldingen van een honderdtal van zijne beste werken, die, naar ik hoop, nog eens door een tweede reeks gevolgd zal worden. Die afbeeldingen zullen doen begrijpen wat ik in 1906, bij een plaatwerk ter herinnering aan de Rembrandttentoonstelling te Leiden, durfde schrijven: Na Rembrandt is Jan Steen toch wel de meest geniale schilder onzer Zeventiende Eeuw!

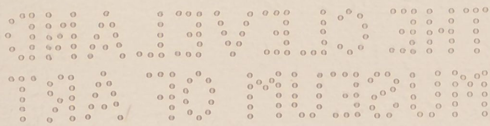
Ik heb deze gelegenheid aangegrepen, om de gegevens over het leven van dezen kunstenaar, die ik gedurende mijn archiefonderzoek te 's-Gravenhage, Leiden en Haarlem verzamelde, hier mede te deelen en bij zijne biographie te benutten. Nooit vond ik iets, wat de geringste smet op zijn karakter, zijn levenswijze kon werpen. Integendeel: Ik vond aanwijzingen dat veel van hetgeen zijne oudste biographieën mededeelen, op zijn zachtst gezegd, overdreven moet zijn.

Het ontstaan van dit werk ging met veel moeite gepaard. Vele schilderijen in Engelsche en Amerikaansche verzamelingen moesten gephotographeerd worden, wat niet altijd gemakkelijk was. En toen de oorlog kwam, bleef alles rusten tot nog eenige jaren nà de beëindiging er van.

Ik wensch hier een woord van grooten dank uit te spreken aan allen die mij bij dezen arbeid gesteund hebben met afbeeldingen, met de toestemming photographiën te laten maken naar hunne werken van Jan Steen, enz. Ik noem geen namen, ik zou er overslaan: allen hartelijk dank!

Mocht dit werk er toe bijdragen, den roem van dezen grooten Nederlander te verhoogen, dan zal dit een verheugenis zijn voor den

SCHRIJVER.

8018

EEN WOORD VOORAF.

DIT werk heeft maar één bedoeling: Jan Steen beter te doen kennen, meer te doen bewonderen. Zij, die zijne schilderijen in onze Musea kennen, waar zich zeker eenige van zijn allerbeste bevinden, en in enkele buitenlandsche Musea eenige andere meesterstukken van zijn hand aanschouwden, achten dit gewoonlijk voldoende, om hem te kunnen beoordeelen. Maar deze veelzijdige kunstenaar heeft, al is zijn werk soms ongelijk van waarde, zóóveel schoons achtergelaten onder de meer dan 700 schilderijen van zijn hand, die over heel de wereld verspreid zijn, dat men hem niet naar waarde schatten kan, als men niet een groot gedeelte van dat werk gezien heeft. Ik heb getracht dit te doen; en hoe meer ik zag, hoe meer mijn bewondering voor hem steeg.
Dit boek biedt den vrienden van Jan Steen de afbeeldingen van een honderdtal van zijne beste werken, die, naar ik hoop, nog eens door een tweede reeks gevolgd zal worden. Die afbeeldingen zullen doen begrijpen wat ik in 1906, bij een plaatwerk ter herinnering aan de Rembrandttentoonstelling te Leiden, durfde schrijven: Na Rembrandt is Jan Steen toch wel de meest geniale schilder onzer Zeventiende Eeuw!
Ik heb deze gelegenheid aangegrepen, om de gegevens over het leven van dezen kunstenaar, die ik gedurende mijn archiefonderzoek te 's-Gravenhage, Leiden en Haarlem verzamelde, hier mede te deelen en bij zijne biographie te benutten. Nooit vond ik iets, wat de geringste smet op zijn karakter, zijn levenswijze kon werpen. Integendeel: Ik vond aanwijzingen dat veel van hetgeen zijne oudste biographieën mededeelen, op zijn zachtst gezegd, overdreven moet zijn.
Het ontstaan van dit werk ging met veel moeite gepaard. Vele schilderijen in Engelsche en Amerikaansche verzamelingen moesten gephotographeerd worden, wat niet altijd gemakkelijk was. En toen de oorlog kwam, bleef alles rusten tot nog eenige jaren nà de beëindiging er van.
Ik wensch hier een woord van grooten dank uit te spreken aan allen die mij bij dezen arbeid gesteund hebben met afbeeldingen, met de toestemming photographiën te laten maken naar hunne werken van Jan Steen, enz. Ik noem geen namen, ik zou er overslaan: allen hartelijk dank!
Mocht dit werk er toe bijdragen, den roem van dezen grooten Nederlander te verhoogen, dan zal dit een verheugenis zijn voor den

SCHRIJVER.

ZIJN LEVEN VOLGENS ZIJN EERSTE BIOGRAFEN

VOOR ik Jan Steen's levensgeschiedenis volgens vaststaande gegevens ga behandelen, acht ik het gewenscht, de betrekkelijk uitvoerige biographieën van den Schilder door Houbraken en Weyerman te laten voorafgaan. Het zijn de oudste en de eenige die wij bezitten — Sandrart acht het niet eens der moeite waard hem te vermelden! Hoe zeer overdreven soms en doorspekt met niet steeds zeer betrouwbare anecdoten, behelzen zij toch een kern van waarheid. In een enkel geval spreekt Weyerman (m. i. terecht) Houbraken tegen. Ik meende den wel wat oubolligen, oorspronkelijken tekst niet te moeten kuischen.

HOUBRAKEN:

HY was een leerling van Jan van Gojen, die hem om zyn geestigheit inzonderheit minde, en hem zomwyl des avonts, als hy uitgescheiden was met schilderen, mee nam om een biertje te drinken en wat met hem te kouten. Jan beminde insgelyks zyn meester, maar nog meer zyn Dochter, die hy zoo klugtig behandelt had, dat zy langs hoe meer begon te zwellen. Margariet, (dus was zy genaamt) porde hem telkens aan dat hy 't zyn ouders en haar Vader bekent zou maken; opdat zy te zamen trouden eer het ruchtbaar wierd onder de menschen. Hy nam de gelegentheit waar als hy met zyn meester naar de kroeg ging, tot wien hy zeide: Ik heb wat nieus gehoort daar gy vreemt van op hooren zult. En wat is dat vraagde van Gojen? Wat dat is, zey Jan, Griet moet in de Kraam. Weetje dat wel, zei van Gojen? wel ja zei Jan zou ik dat niet wel weten, ik heb 't zelf toegestelt, en wil ze ook wel trouwen. Dit haalde den knoop toe, zoo dat van Gojen, die wel wist dat gedane dingen geen keer hebben, ten minsten die van zulken aart zyn, Jan daar ook niet hardt over viel, maar belastte hem zulks aan zyne Ouders bekent te maken; op dat zy het Huwlyk verzogten en alles met orde en eere mocht toegaan. Maar Jan die zyn Vader wat vreesde had daar niet veel ooren toe, dog Griet wist hem zoo schoon te bepraten dat hy het deed. Hy vertrok dan naar Delf, daar

WEYERMAN:

IS geboren tot Leyden, in den jaare duyzent seshondert sesendertig, en heeft zich alom beruchtgemaakt in de Nederlanden, beyde door zyn geestryke Schilderkonst, en door zyne oubollige leevenswyze. Zyn Vaders naam was Havik Jansze Steen, een Brouwer tot Leyden, die gewaarschouwt zynde dat er geest stak in den Jongen, (zelfs kon Havik zo diep niet zien) zo bestelde hy hem eerst by Knuffer, tot Uytrecht, van daar geraakte hy by den kluchtigen Schilder Adriaan van Ostade, tot Haarlem en van daar vloog hy over na den Landschapschilder Jan van Gooyen, na 's Gravenhage, kwansuys om eenige handeling van het Landschap schilderen te leeren, maar in der waarheyt om by Grietje, de Dochter van dien Schilder te komen, die hy reeds tot Leyden had gekent, en hy stelde het zo, dat hy aldaar met er woon in huys geraakte, daar hy een kluchtig spel zal speelen.

Zo dra had J. Steen geen post gevat in het huys van J. v. Gooyen, of hy wist zich in 's Meesters gonst te vlyen door zyn vrolyk humeur, die hem meestentyds als hy het schilderen staakte, meenam na de Herberg, om een glaasje te drinken en wat te praaten. Den jongen Schilder, die insgelyk zeer erkennende was beminde zyn Meester van 's gelyken, maar van een bloedryke gesteltenis zynde, kreeg hy noch grooter zin in deszelfs Dochter, Grietje van Gooyen, die

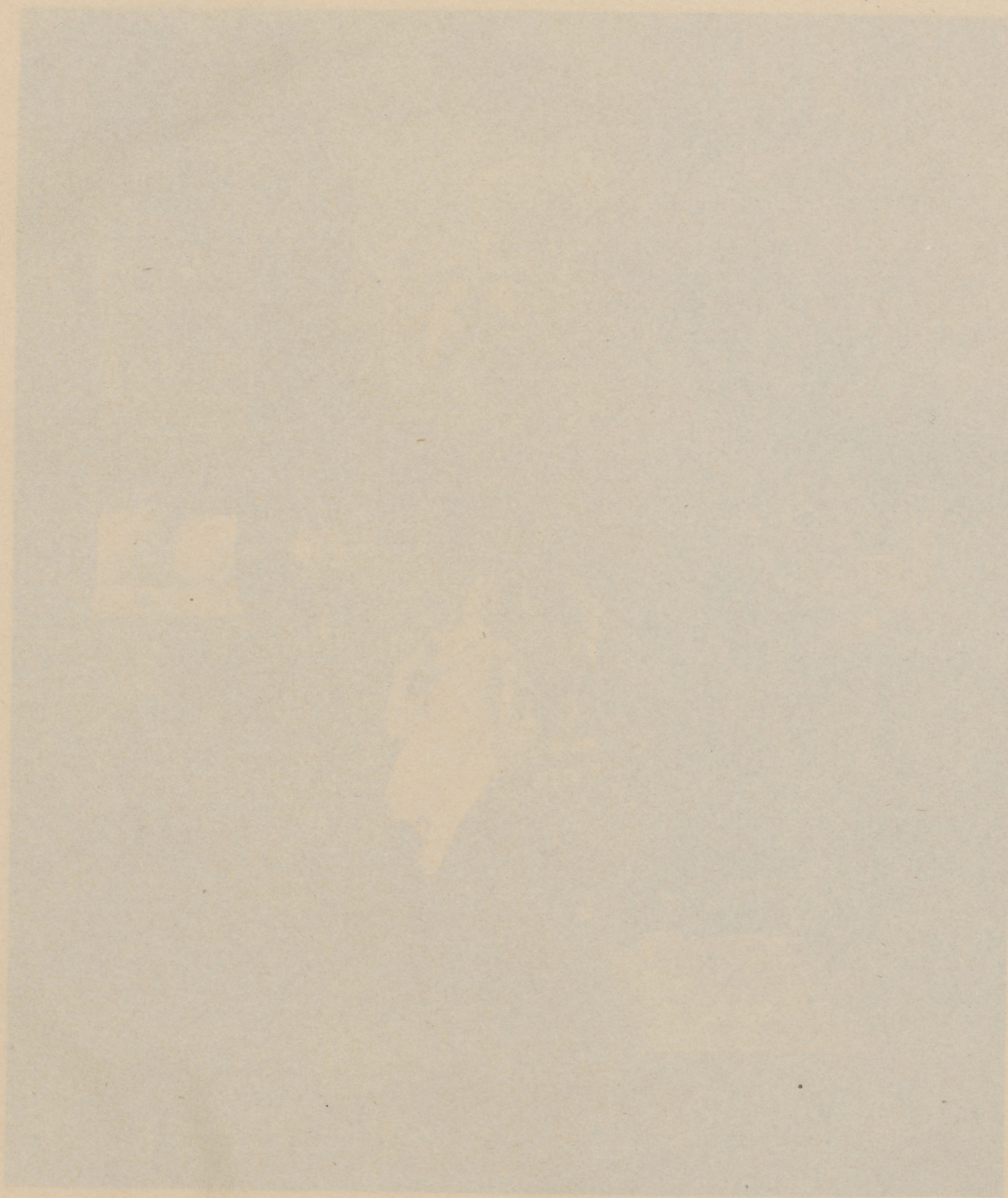
zyn Vader Brouwer was, tot wien hy zeide: dat hy van zins was te trouwen. Waarop hem zyn Vader antwoordde: dat het nog te vroeg was om daar op te denken, en vervolgde, waar mee zout gy den kost winnen? dat weet ik niet zei Jan, maar wel dat het niet te vroeg is om te trouwen; want hy wist dat de bot vergalt was. De Vader ziende dat het ernst was zeide: Wy zullen by gelegentheit daar op denken, en naar een bekwaam voorwerp omzien. Dat hoeft niet zei Jan, die moeite heb ik U al afgenomen, ik heb 'er al een, onze Griet is een hupse bolle meit daar zal ik mee trouwen, en zy is bereets met kint. Zyn Vader ziende dat het verhoetelt werk was, en wat op gelt gezet zynde, vraagde: wel wat zal van Gojen met zyn Dochter mee geven? Dat zal wel gaan zei Jan; myn meester is al een vette knaap (van Gojen was diklyvig.)

Om verdere omstandigheden over te slaan, zyn Vader liet hem trouwen, en zette hem in een Brouwery te Delf.

Jan die nu de ruime handeling van 't gelt had ging om een trantje en in de kroeg, en Griet was een makmoer, die nog op 't huishouwen nog op 't Comtoir paste; en als ymant bier op borg haalde 't maar met kryt op de ley aanschreef, zoo dat hy eens over 't sluiken van bier van den Pagter overvallenwiert, die de boeken vorderden, dog op de ley gewezen wiert die daar zoo min wist uit te komen als Griet; want die niet meer wist wat zy aangeschreven had. De Pachter eiste een groote boete, maar Jan bekreunde zig dit alles niet, wel wetende dat de Pachter viste daar niet te vangen was. Dit werd egter met den Pachter afgemaakt, en hy (onder belofte van beter op te passen) door zyn Vader weer in staat gestelt. De Brouketel raakte weer aan 't gaan: dog dit duurde niet lang, want hy ging zyn ouden gang, en kogt Wyn voor zyn gelt in stee van Mout, zoo dat zyn beminde Huisvrou op een tyd tegens hem zeide: Jan de nering verloopt, de klanten komen vergeefs, daar is geen bier in de Kelders, noch zoo veel Mout, om een Brout te konnen maken, hoe zal dat gaan? je behoort de Brouwery levendig te houden. Ik zal ze wel levendig houden, zei Jan, ging na de markt (na dat hy al vorens den Knegten belast had de groote Ketel met water vol te pompen) kogt een deel levendige Endvogels, liet de rest van de Mout daar in storten, en de Vogels daar in zwemmen: die zulks niet gewoon zynde, vlogen als dol af en aan door de Brouwery alzins heen, en maakten zulk gewelt dat zyn Vrouw daar op in kwam; waar op hy zeyde: Is het nou niet

hy zo natuurlyk vryde, en zo hartiglyk behandelde, dat haare rokjes begonnen te daalen van achteren, na maate dat zy opreezen van vooren. Grietje, gevoelende dat het beslag zo heerlyk oprees, porde Jan 't elkens aan dat hy eens zuyver zou opbiegten tegens haar Vader, en ook tegens zyne Ouders, op dat zy 't zamen mogten trouwen, eer dat de overrype noot van zelve uyt de bolsters kwam te rollen, en zy een schande te verstrekken aan geheel 's Gravenhage. Jan Steen scheen in de beginne vry doof te zyn voor die Predikatie, en hy rekte het touwtje van uytstel zo lang als 't eenigzins was te rekken; doch eyndelyk nam hy een mannelyk besluyt en hy greep zyn Meester by de knoopen van zyn Wambes onder het gaan na de Herberg, tegens den welken hy al lacghende zey: Wil ik je eens wat nieuws vertellen, Meester, daar je van zult staan te kyken als of je het te Keulen hoorde onweeren? En wat is dat, Jan broer? repliceerde Jan van Goyen, die zo nieuwsgierig was als een Stads Vroedvrouw, waarop den Leerling vervolgde: Grietje moet eerstdaags kraamen. Het mogt de Duy--l dat ik zo spreek, hervatte van Goyen, maar weet je dat ook? Wel ja, herhaalde Jan Steen op den zelven toon, zou ik het niet weeten, Papa, ik heb 't zelfs toegestelt, en denk 'er ook mee te trouwen. Dat laatste woord maakte het pleydooi goed en Jan van Goyen die wel wist dat gedaane zaaken geen keer hebben, was bly dat Grietjes eertje verbêtert, en zy eenen echten Jan tusschen haare bouten zou krygen, eer dat de Nootemuskaat kwam te dupliceeren, derhalve verzogt, bad en ordonneerde hy Jan Steen, van die welgelukte Operatie aan Grietje gedaan, aan zyne Ouders persooneelyk te gaan verkondigen, op dat het aanstaande Huuwelyk met alle eer en order mogt gesolemniseert worden; welke voorwaarde Jan blymoediglyk zonder pen of inkt ondertêkende, en daar op gingen den toekomende Schoonvader en Schoonzoon een pintje zitten kluyven op het goed succes.

's Anderendaags vertrok Jan Steen met de eerste trekschuyt van den Haagh op Leyden, en zey vrymoediglyk tegens den ouden Havik, zyn Vader: Dat hy voorneemens was om zich te begeeven in den heyligen staat des Huuwelyks. Den gryze Brouwer zette een wapenkreet op, op die eerste tyding doch nadat de hevigste buyen van zyn gemoeds onweer een weynig waaren overgedreeven, vroeg hy hem met een vriendelyker accent: of hy wel wist wat 'er in het trouwen stak, en met wat beroep dat hy de kost docht te winnen? Jan die by ondervinding wist dat den bot

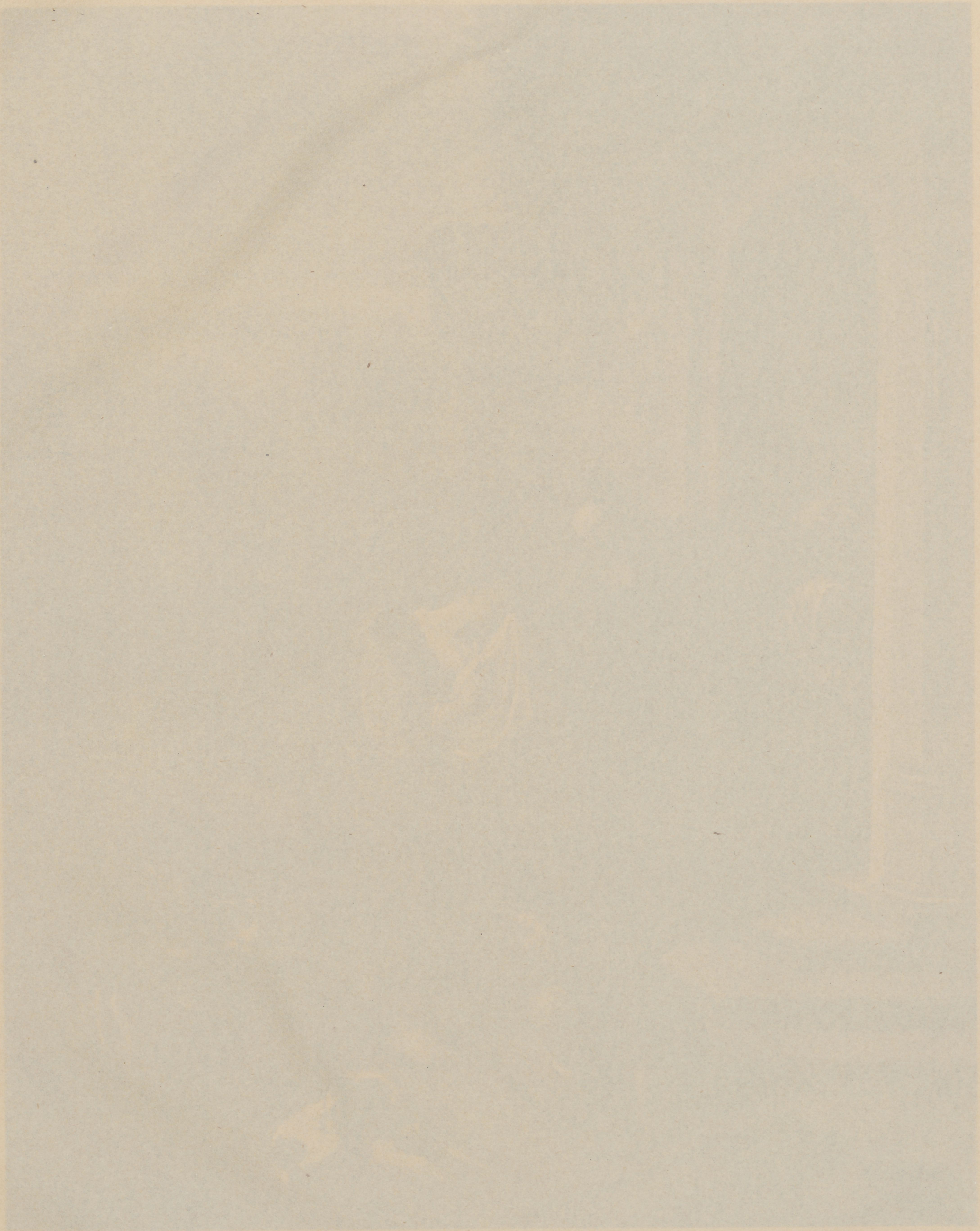
2 TOBIAS BIJ ZIJNE BRUID DOOR NICOLAES KNUPFER

(MUSEUM TE UTRECHT)

2

8018

3

HAGAR, DOOR ABRAHAM VERSTOOTEN

(MUSEUM TE DRESDEN)

3

8018

levendig in de Brouwery? die, schoon zy daar niet veel lust toe had, zig evenwel niet konde onthouden van lachen om zyn potzig bedryf.
Toen nam hy toevlucht tot het Penceel. 't Eerste dat hy maakte was een zinnebeeld van zyn bedorven huishouwen. 't Vertrek lag buiten orde overhoop, de Hont slobberde uit den Pot, de Kat liep met Spek heen, de Kinderen buitelden ongehavent over de Vloer, Moer zat gemakkelyk in een zetel en zag dit werk aan, en om de klucht had hy zig zelf daar by afgemaalt, met een roemer in de hand, en een Aap op de schoorsteen die dit alles met een langen bek begluurde.
Na verloop van tyd werd hy Herbergier: maar als de vaatjes leeg waren, haalde hy de krans in, en sloot den winkel. Tusschen byde schilderde hy zomwyle een stukje (alzoo hy in zyn jeugt zig in de Konst geoeffent had) voor den Wynverkooper, die hem dan daar voor weer een vaatje bestelde. Strax hing hy weer den krans uit, daar zyn Kornuiten ten eersten op aankwamen, om zyn geestige grappen. Maar dit was van geen duur, omdat hy de beste klant aan zich zelven had, en men het spreukje: De Waard in de drie Masten, is eer dronken als zyn Gasten, op hem kon toepassen.
Ik kan niet voorbygaan te melden den inhoud van een groot stuk ('t geen lang aan myn huis gestaan hebbende, naderhant aan den Vorst van Wolfenbuttel verkogt is) waar in afgebeelt stont een Bruidegom en Bruid, twee oude Luiden en een Notaris. Deze beelden waren elk zoo natuurlyk in hunne verrichtingen afgebeelt, als of men 't zelve wezentlyk gebeuren zag. De oude luiden scheenen met den grootsten ernst hunne meening te beduiden aan de pleitvos, die met de pen op 't Papier, schryfree met aandacht toeluisterde. De Bruidegom stont (als ten uitersten hier over misnoegt) in een postuur, even of hy van spyt stont te stampvoeten, hoed, en trouwteeken tegens den gront geworpen, schouder en handen opgetrokken. Hy ziet zyn Bruid op zy aan, als of hy de schult daar van aan d' oude wilde wyten, en zig voor haar ontschuldigen; die daar by met de tranen op de wangen bedroeft staat te kyken. Dit alles was zoo klaar en duidelyk uit de wezenstrekken, als de gesteltheit der Figuuren beelden, en andere omstandigheden te zien, als of 'er by geschreven waar geweest. Dus natuurlyk en geestig is van hem ook geschildert een jonge opgeschoten Julfus, staande te huilen om dat hy in zyn schoen (het stuk verbeelt een St. Nicolaas avont, noch in 't Konstkabinet van den Heere G. Franken te Dordregt te zien) ziet een roe, of gard, in stee van iets smakelyks steken.

vergalt en het mosje gefrikasseert was, antwoorde: Dat weet ik niet, maar ik weet wel dat het niet te vroeg is om te trouwen. Dit gezegt hebbende maakte hy een aanvang met zyn Request ernstiglyk te bepleyten en hy was zo welspreekent op dat kapittel dat den ouden Havik Janszen na den Zoon begon te luysteren, en ten laatsten aan Jan beloofde: Van by gelegendheyt 'er eens aan te zullen denken, en na een braave Tas om te zien. Doch Jan, die van naby wist dat zyn lieve Margariet geen uytstel kon veelen, liet den Aap uyt de mouw kyken; en repliceerde; Die moeite van denken heb ik reeds op my genomen, Vader Havik, ik heb een oog en ook iets anders geworpen op Grietje van Goyen, de Dochter van myn Meester, een Meyd als melk en room, en zo vruchtbaar dat zy reeds vier maanden op de ley der Vermeenigvuldiging voor uyt heeft, zonder dat wy ons eens met de plegtigheyt des Huuwelyks hebben willen bekreunen. Den Vader ziende dat zyn Zoon Jan het werk niet op een krabbelvuylstje had laaten afloopen, maar scherp getrokken en het spel verhoetelt had, begon dingtaal te spreeken, en vroeg: En wat zal uw Meester mee ten Huuwelyk geeven aan zyn Dochter? Dat zal zich heel wel schikken, andwoorde hy wel getroost, want myn Meester zit 'er breed in, en heeft al vry wat by te zetten. Dat zey den Schalk om dat Jan van Goyen een zwaarlyvig Man was; doch die voor de rest een Schilders kapitaal bezat, een gerust gemoed en een dozyn penseelen, benevens Picturas toebehooren.
Om kort te gaan, den ouden Havik Janszen gaf tien duyzent guldens mee ten Huuwelyk aan Jan Steen, en zette hem in een Brouwery tot Delft, en J. van Goyen zette zyn Griet uyt met een Bruydschat van goede woorden en van ryke beloften, en daar mee wiert het jonge paar vastgeklonken, en alle de wonden bleeven gezalft.
Zo dra als Jan nu Brouwers baas was, en de handeling van het geld had, ging hy na het Wynhuys om een pintje, onderwyl dat Mejuffrouw Griet, die een makke Moer en een tamme Duyf was, op geen Huyshouding nog Kantoor paste, waar door het alles van den Berg neerwaards liep. Daar by wiert 'er geen Schuldboek gehouden, maar alle de Bieren op den borg gehaalt, wierden met een Boere krytje op de Ley of op een houte deur opgetêkent, waar door het eens kwam te gebeuren, dat hy over het sluyken aangehaalt zynde, den Pachter die de boeken vorderde op de Ley wiert geweezen, waar uyt geen mensch wist te komen, ja Margareta Steen zelve niet, die ge-

Onder zyne kleinder soort van Konststukjes vind men 'er vele die uitvoerig naar 't leven geschildert, en niet min geestig van gedachten zyn. De Konstlievende Heer Lamb. van Hairen, te Dordrecht, heeft 'er een gehad (want zyn Ed. is doot) dat een Hoerekot verbeelt, daar de hoeren een vreemden Doffer op slag hebben dien door bedrog zyn gelt wort afgestroopt. Men ziet den ernst in des mans wezen, en overleg in het trekken van de Kaart. Agter hem staat een oude berimpelde kochel, die in een spiegel de Kaart doet zien aan zyn party die tegen hem over zit, en dien de schelmagtigheit ten oogen uit ziet. Daar nevens aan zit een opgesmukt Hoertje, dat zig vast vleit in de zekere winst, die op 't uiteinde van 't spel staat te volgen. Vorders is het Kamervertrek en de Huisraad van een geestigen toestel, als ook het tapyte kleed, dat op de Tafel leid, uitvoerig geschildert.

Doch hy kreeg 'er toen zoo veel niet voor als men 'er thans wel voor geeft*). Egter was hy altyd wel te vrede.

Het getal zyner Konststukken is zeer menigvuldig, ook doorgaans zeer geestig van vinding. 't Zy dat hy vrolyke gezelschappen in Wyn- of Bierkroegen, of winkels daar men meer warm vlees betast, als koopt, en hondert diergelyke losse bedryven van 's Menschen leven verbeeldde: of zaken die een stilder beslag vereisschen, als by voorbeeld een Kinderschool; 't was egter altyt met eenig potzig bedryf vermengt: 't zy dat de jongens malkander in 't haar grypen; of dat de Schoolkoning die 'er zoo wyslyk uitziet als ooit hunner aller voorzaat Dionysius, zyn schoolrecht oeffent met de plak, terwyl anderen daar door schynen in vrees gebragt te zyn en zoo bedrukt 'er uitzien of zy met hun dooppeet in 't eerste paar ter begraving gingen.

Terwyl ik van begraven melde, schiet my in gedachten de verbeelding van een Kwakers Lykstatie, zoo geestig en potzig van toestel, en de wezens zoo naargeestig verbeelt, of hy de modellen daar toe uit het Simpelhuis geleent had; zulks men het niet kon aanzien zonder lachen.

Eindelyk moet ik dit noch zeggen: dat hy het onderscheiden der Persoonen, waar van wy elders breeder gesproken hebben, wel verstaan heeft; want ik heb Tafereelen van hem gezien, daar Heeren en Boeren by malkander verbeelt stonden, maar het was haast te zien aan de wyze van staan, en het maken van gesten of gebaarden zonder agt te geven op de bekleeding, welk de Boer en welk

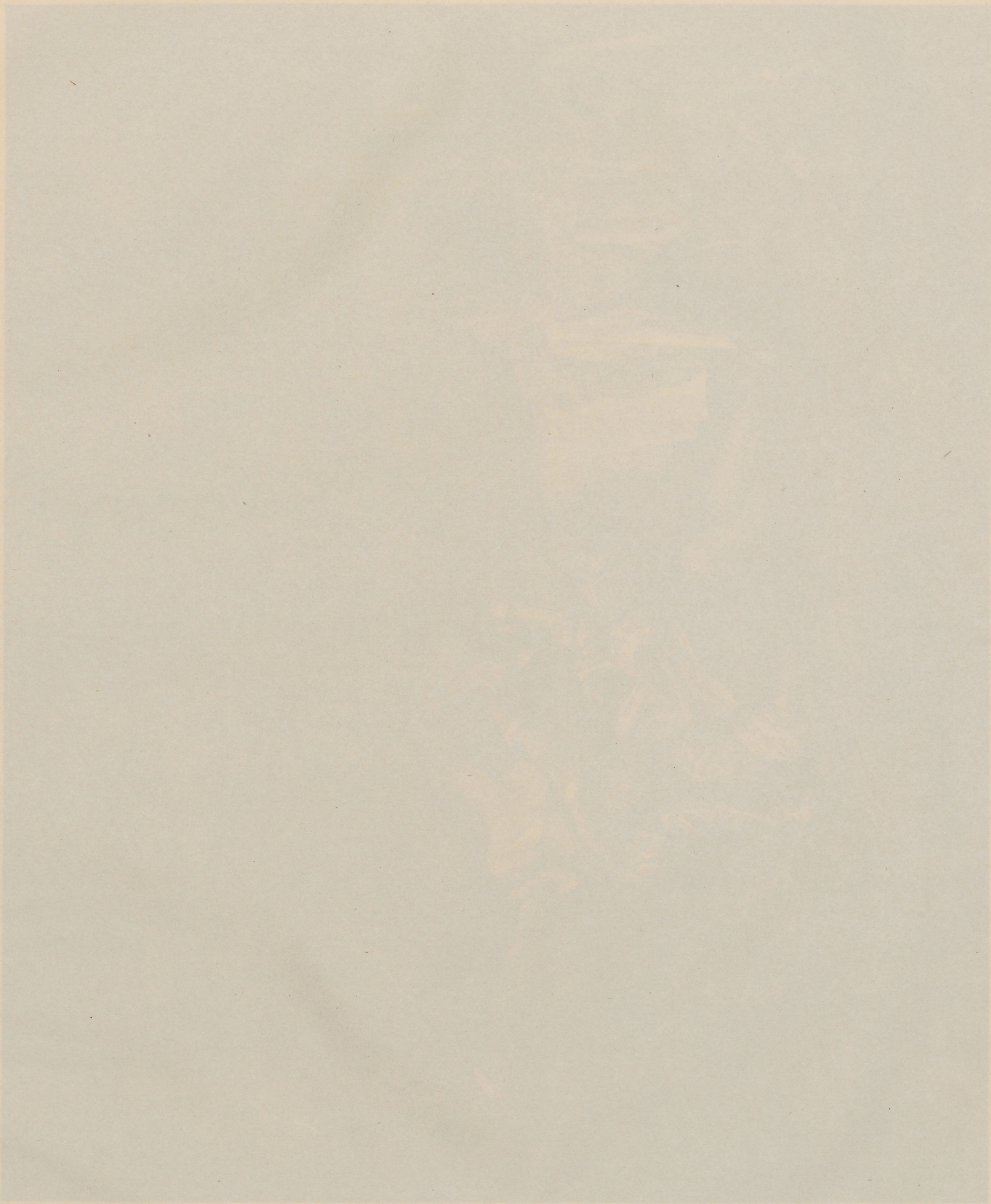
*) D.w.z. voor zulke uitmuntende stukken.

woon was aanstonds het aangetëkende te vergeeten. Echter eyschte den Pachter een zwaare boete, waar over Jan eens hartiglyk lacghte, als die wel wist dat den Keyzer zyn recht verliest by de onvermoogenden; doch den ouden Havik Janszen maakte het zoetjes af, Jan wiert wakker over den hekel gehaalt, Griet liep zo wat door de droppels der vermaaning door, en daar op stelde men de Brouwery op nieuws in staat, en J. Steen begon van meet af aan te Brouwen.

Maar die Kermis vreugde duurde geen halve Eeuw, want Jan ging zyn ouden gang, en kogt voor zyn penningen Wyn in stee van Mout of Graanen, zo dat den rook en het water scheppen in de Brouwery dood liep, en alles zo stil stond als een Neurenbursche Pop wiens raders zyn afgeloopen. Zyn beminde Griet nam daar op den stilstaanden Brouwer eens onderhanden, en sprak: Myn lieve Jan, de neering verloopt hoe langs hoe meer, daar is noch Bier noch Vaatwerk, en pas zo veel Graan om 'er een Deventer koek van te bakken, hoe zal dat afloopen? ommers is het uw pligt de Brouwery leevende te houden.

Den ontmouten Brouwer stont een poos te kyken, en vertrooste toen de zwaarmoedige Griet, zeggende: Dat hy het middel had uytgevonden om de Brouwery leevende te houden, en dat hy zulks nog dien zelven dag zou aantoonen. Daar op stoof Jan Steen na de Markt, na alvoorens de Knegts belast te hebben om den grootsten Ketel vol water te putten, en hy kogt een party leevende Endvogels, liet toen de rest van de Mout in dien Ketel storten, en de Vogels 'er in zwemmen, die zulks ongewoon als dol af en aan door de Brouwery begonnen te vliegen en zo een getier maakten dat 'er zyn Vrouw op aan kwam zetten, die hy de Vogels aanwees met deeze woorden: Wat dunkje, Liefste, is 'er nu geen leeven in de Brouwery? waar over Grietje eens begon te lacghen, onderwyl dat Jan 'er ook niet over stont te schreyen.

Toen het nu alles O P op was, viel Jan Steen aan het schilderen, zynde het eerste Stuk dat hy schilderde het zinnebeelt van een bedurve Huyshouding, een Stuk geestig van Ordonnantie en konstiglyk gepenseelt. Het Vertrek was zo ordentlyk opgeschikt als een spaansche Kortegaarde, den Hond slabde in de pot, de Kat teeg met het spek op de loop, de Kinders buytelden op de vloer onder malkanderen als zo veele jonge Welpen, Moer Grietje zat in een Leuningstoel dat spel maklyk aan te kyken, Jan Steen had 'er zich zelven op gekonterfyt met een Wynroemer in de vuyst, den Aap was werkelyk bëzig om het staande

4

SIMSON BIJ DELILA, DIE HEM HET HAAR DOET AFSNIJDEN

(VERZAMELING HULDSCHINSKY TE BERLIJN)

4

8018

de Heer was. Een wel opgevoed Man (zeit het spreekwoort) staat op een, een Boer op twee beenen. Om den welstand welken deze oplettenheit aan de Konst geeft, heeft Horatius dit den Tooneeldichtren mee ten wet voorgestelt.
Hoor wat zyn vertaaler zeit:
Veel zal het scheelen, of een Meester spreekt of [Knecht;
Of ook een statig man, die weet, het geen hy zegt,
Of dartel Jong'ling, een' Vorstin, of Minnemoeder;
Een snedig Koopman, of onnozel Schapenhoeder;
Een Spanjer of een Pool; een Fransman, of een [Deen.
En wat lager,
Een Boer dan, die gy, van zyn ploeg, of uit een [woud
Gehaalt, op uw Toneel wilt brengen, voer' geen [kout,
Gelyk een pleiters Klerk, of diergelyk een prater;
Noch als een Koopwyf van den Vygendam, of ['t Water,
Uw Boer blyve altyd Boer.
Die een weinig bedreven is in de oeffenschool van Pictura, zal ligt begrypen wat de Dichter daar by meent. Te weten: dat men den Persoon in zyn eigen natuurlyke hoedanigheit, in alle zyne bedryven, moet trachten te verbeelden, waar ontrent ik de Schilderjeugt, om een denkbeelt daar van te krygen, geen bekwamer stalen daar toe kan aanwyzen, als de Penceelkonst van onzen Jan Steen.
De Lezer heeft al een brave lyst van zyne Konststukken zien ontrollen, die thans wel een trits van kruisjes op 't hondert meer betaalt worden als toen hy leefde.
't Gebeurde dat hy een stukje schildery verkogt, en eenig goud daar voor ontfangen had. Zyn Vrou had graag gewilt dat hy het afgelangt had; maar hy fokte daar mee heen naar de kroeg, verdronk een deel en verspeelde de rest, en kwam egter vrolyk en wel gemoed t' huis. Zyn Vrou daar voor beducht, vraagde ten eersten naar het goud, 't geen hy zeide niet meer te hebben, en begon wel hartelyk te lachen. Zyn Vrou antwoordde daar op: dat zulks niet was om te lachen. Zou ik niet lachen, zei Jan, zy meenen dat zy my bedrogen hebben; maar ik heb hen bescheten, want het goud is op elk stuk wel zes aazen te licht, dit zullen zy eerst gewaar worden als zy het morgen zullen willen verwisselen. Hoe zullen zy dan staan kyken!
Inmiddels kwam zyn huisvrou te sterven, en hy bleef Weduwenaar met een deel kinderen. Dit leek hem niet, aangezien die hem staag om gelt

Orlogie op te winden, en de potten en pannen zwirrelden langs de grond in stukken en in brokken.
Ontrent die tyd (N.B. 1670) stierf den ouden Havik Janszen, op het jaar duyzent ses hondert negen en sestig, en zyn Zoon Jan Steen erfde een huys tot Leyden, waar door hy zyn wooning opbrak[1]) en zich in die Stad ter neer zette, om aldaar een nieuwe rol te beginnen.
Jan Steen rechte een Herberg of liever een kroegje op, ley Wyn en Bier in, stak een krans uyt, en schilderde een beeldje op zyn uythangbort dat de Vreede verbeelde, en een Olyfkransje had gevat. Hy kreeg neering genoeg, maar de betaaling was niet al te prompt, zynde het meest alle geldelooze Schilders die hem kwamen bezoeken. Frans van Mieris, Ary de Vois, Quiring, Breekelekamp, en Jan Lievensz[2]) waaren zyn dagelyksche klanten, die hem wel zo by nacht als by dag kwamen bezoeken, want hy sloot nooit zyn deur tot een bewys van een gerust gemoet, ook had hy zo min te verliezen als den Tapytschilder Broeder bon Homme[3]). Als nu de Vaaten en Flessen waaren uytgepooit, en dat zyn Zoon Kees hem had gewaarschouwt dat 'er zo veel drank in zyn kelder logeerde, als 'er noch hedensdaags onderscheyde Wynen berusten in het kurkdroog Pakhuys van het Paduaans Michieltje de Groot[4]) dan liet hy den krans inhaalen, en hy ving aan te schilderen. Zo dra als er een paar stukjes waaren opgeschildert, vaardigde hy Kees[5]) daar mee af na den Wynkooper en na den Brouwer, die hem dan op nieuws van het een en het ander verzaagen, waar op dan den Krans weer uyt, en het afgezakt Schildersrot op de been geraakte, dat hem dan zo lang by bleef als 'er een droppel vocht op te zuygen was in zyn kannen en pinten.
Uyt een staaltje zal blyken dat de Keuken en de Kelder van Jan Steen zo wel niet gevictualieert waaren als het Heeren Logement aan het Y of als den leggende Goude Leeuw binnen 's Gravenhage.
Den voornoemde Jan Lievensze kwam op een zekere nacht ontrent twaalf uuren aandonderen in het Kasteel van Jan Steen, en dewyl de deur op de klink stont, na ouder gewoonte, trat hy sans façon binnen. Wie is daar? vroeg Jan Steen, die uyt zyn slaap schoot door het stommelen, en

1) Te Haarlem. Het is eigenaardig dat noch Houbraken noch Weyerman Steen's langdurig oponthoud in de Spaarnestad vermelden.
2) 1632 was Justus Livius, bouckenbinder, broeder van Jan Lievens, met Jan Steen's tante, Maria Jansdr. Steen getrouwd.
3) Ik kan niet verklaren, wat hier bedoeld wordt.
4) Ik kan niet verklaren, wat hier bedoeld wordt.
5) De schilder Cornelis Steen over wien later.

aan 't oor lelden, om spys of drank te koopen. Om dit voor te komen maakte hy verding met zyn Bakker, hoe veel hy hem 's weeks zoude geven voor zyn huishouwen, 'tgeen zy eens werden. Als hem zyn kinderen dan vraagden: wat zullen wy van dezen middag, en wat t' avont eeten, was 't antwoordt Broot. Vraagden zy: wat zullen wy 'er toe eeten? 't antwoort was als vore: Broot. Dus was 't enkel Broot dat de kok schafte. Daar by hielden zy nog een hond of twee aan, om de brokken te verorberen, maar 't leed niet lang of de Bakker zeide hem dat hy liever van het verding met hem gemaakt wilde ontslagen wezen, en hem de schult kwyt schelden, dan langer op dien voet broot voor zyn huisgezin te leveren, 't geen weer zoo veel uitgewonnen was. Jan, s' avonds in de kroeg gezeten zynde, hoorde redewisselen over Panharing, en hoe nadeelig die (als hy veel gegeten wert) voor de gezontheit was, ja dat men 'er de Pest van kon krygen. Hy luisterde toe, en besloot stil by zig zelven daar de proef af te nemen, met zyn Jongens daar aan te wagen, denkende 't argste dat 'er van komen kon, was 't Kerkhof, en dat zou groote rust in huis maken. Des daags daar aan kogt hy een gansche kruiwagen vol Panharing en zey, Jongens, nu kun je smullen. Een gedeelte daar van werd in den schoorsteen gedroogt, om tot brood te strekken, om de rest der haringen welke zy kookten, en braden, mee te verorberen. In weinig dagen hadden zy dit waterzootje tot den graat afgekloven, en Jan, bespeurende geen het minste kwalyk varen aan zyn Jongens, vont reden om die praters voor bedriegers uit te maken, en hun wysheit voor ydelheit te belachen, daar by voegende, dat zyn Jongens een gansche kruywagen met Panharing hadden op gegeten, en geene van hun allen daar van de pest kregen.

Ondertusschen liep dit huishouwen van tyd tot tyd meer en meer, als men zeit, in 't riet; en hy vond dagelyks werk om zyn schuldeissers met een zoet praatje van de deur te wyzen. Wat gebeurt 'er? terwyl hy zit met een zynen vrient die hem by wyle wat gelt met schilderen liet verdienen, een pypje te smooken, op zyn plaats in een Somerhuisje: en die vrient (ziende het verval van dit huishouwen) hem vast raadt dat hy behoorde naar een Vrou om te zien, om het bestier over de Kinderen waar te nemen, zoo komt daar een Vrou door 't huis naar achter in het Zomerhuisje.

Na dat zy hen gegroet had, begon zy te zeggen: Jan buur, ik kom eens zien of het u gelegen komt, Je weet wel daar is noch iet te kwaat van wegen

Jan Lievensze, die een schoone knip weg had, andwoorde min ofte meer lispende: Ik ben het, Broer lieve, die uw kom vergasten op een koppel lekkere Kuykens, beestjes zo vet als Bronswyker Mom, zo blank als gewreeven Schulpwit, en zo mals als de bouten van een Fesant. Zyn ze gebraaden of gezooden? herhaalde Jan Steen, en Jan Lievensze repliceerde: Neen, Koning van de weerelt, ze zyn raauw, maar ik heb aan verscheyde Hoven gewoont, en aldaar de Koks de konst der Kookery afgezien, des bid ik uw van te willen opstaan en ik zal je een proefie van myn bekwaamheden laaten kyken. Den vroome Jan die zeer gezeggelyk was verrees, stak de lamp aan en riep zyn eerstgeboren zoon Kees op, en beval hem die gewoon was voor Meyd te speelen een vuurtje aan te leggen, en dat zo schielyk als hy kon te doen vlammen. Kees gehoorzaamde 's Vaders bevel, doch daar ontbraaken nog veele ingredienten aan de weereldsche gelukzaligheeden dier Konstschilders, en daar in staaken uyt boven de mindere nootwendigheden, Wyn en Tabak, derhalven maatigde zig Jan Steen een Vaderlyke authoriteyt aan, en beval aan Kees, zonder eens te willen acht slaan op des zoons Ongewilligheyt: Van fluks op zyn hoeven te draaven na den Wynkooper Goskens, om hem nog eens voor de laatste maal te willen gerieven met een paar kannekes Wyn, op belofte van hem behoorlyk te zullen betaalen in Schilderyen; en, van dat geobtineert hebbende zig, zonder zig ergens mee op te houden te spoeden na Geertje van der Laan, met een demoedig verzoek, van hem noch voor een enkelde reys te begenadigen met den ontfangst van een halve stuyver Blaadjes tabak, beneffens een koppel korte pypjes, beloovende hy, uyt den naam zyns Vaders, Jan Steen, van dien byzonderen dienst dankelyk te willen erkennen, op, ende by alle voorvallende gelegendhêden. Onderwyl dat Kees die twee wichtige Kommissies waarnam, was Jan Lievensze niet onlêdig, die zyn Kuykentjes openspoude, met peper en zout bestrooide, en op den geestropieerden rooster ley, die hy eerst behoorlyk van onder den Turfmollem, waar onder Jan Steen die tegens de hongerige roesten verzorgde, had opgebaggert, en schoon gekuyst met een half geglomme turf, terwyl Jan een sausje uyt boter, peper, mostaart en azyn prepareerde, en daar op ging dat paar, zo dra als de Beestjes aan de buyten zy zwart gebrant, en aan de binnen zy half gaar waaren, zo smaakelyk zitten kluyven, dat den Afgezant Kornelis niet anders in de aarde schotel vond, als anderhalve kop en drie pikzwarte pooten, toen

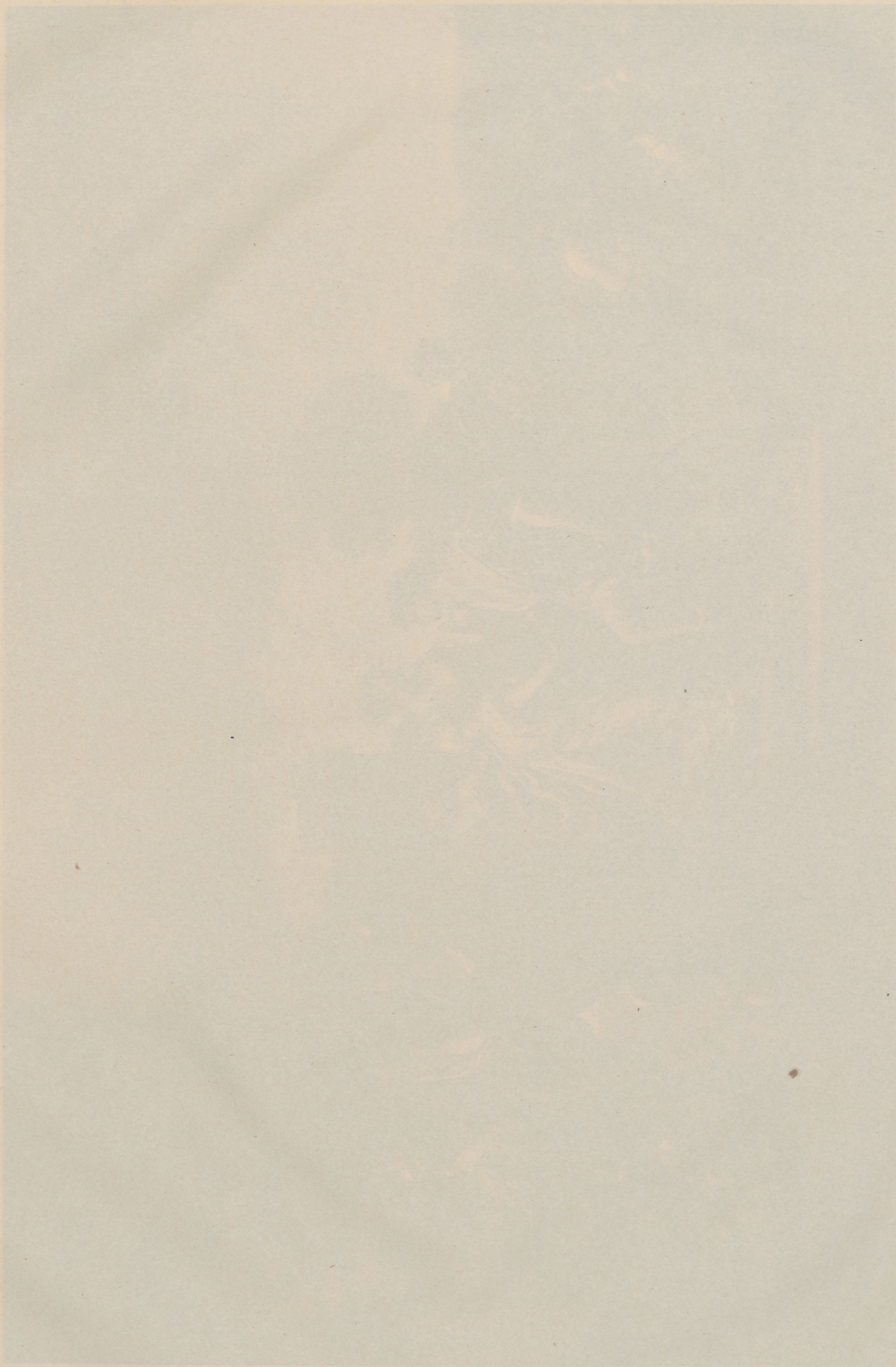

DE GEVANGEN SIMSON
(MUSEUM WALLRAFF-RICHARTZ; KEULEN)

5

8918

6

DAVID ALS OVERWINNAAR DOOR SAUL'S DOCHTER, MICHAL, BEGROET

(MUSEUM TE KOPENHAGEN)

8318

Schaapshoofjes, en Schaapspootjes, en een omloop, en gy zout my nu dienst konnen doen met het zelve te betalen. Jan die al zulke geesten gewoon was met een zoet praatje te verdryven, zeide, straks met een lachend wezen, wel buurvrou Maritje Herculens, benje daar, kom zit wat by ons te praten. Met een liet die vrient, die by hem zat, stil een kannetje wyn halen, en Maritje buur moest mee eens drinken. Jan, die wel de grootste part daarvan ingeslobbert had, werd vrolyk, en vatte Maritje buur, dan eens by de hand, dan eens by 't hooft, dat niet naar haar zin scheen te wezen; waarom zy weg ging, onder beloften van ten eersten betaling te zullen krygen, ja dat hy 't gelt zelf aan haar huis zoude brengen. Straks begon onze vrient zyn vorige reden op nieu op te vatten, en tegen hem te zeggen: dat zulk een Weeutje hem gelyken zou, dat ze'er helder en knap uit zag, en een goede huishoudster scheen te wezen. Zeker, zei Jan daar op, my dunkt ook dat het wel zou wezen; zy wint mee een stuivertje met haar Koopmanschap, en onder 't zeiltje (zeit het spreekwoort) is 't goet roeyen; daar en boven hoefde ik ook die schult, daar zy my om maant, niet te betalen, en had Schaapehoofjes en pootjes voor niet. Zyn vrient scheidde van hem, na dat hy hem hadde geraden dit stuk met zyn Zuster (die een Klopje was) te overleggen.
'k Zou myn Lezer te kort hebben gedaan, zoo ik het aanhangsel van zyn kluchtig levensbedryf (dat ik onlangs eerst gekregen heb) niet op het voorige gelast had. Valt de rol wat lang, zy zal den Lezer daarom niet verdrieten. Zyn Zuster, als gezeit is, was een geestelyke dochter, (en hy was ook van jongs op in de Roomschen Godsdienst opgebrocht, doch stiet maar zelden zyn voet aan den drempel van de Kerk) die hy zyn voornemen voor stelde, die het ook nootzakelyk achtte te wezen om de Kinderen, want onder alle die was 'er maar één Dochtertje, en dat was veel te jong om zoo een woest huishouwen, als dat was, te bestieren.
Hy snuift 'er op uit, na dat zyn Zuster hem netjes opgetoit had, komt by Marritje Herculens, betaalt zyn oude schult (dit was op den raad van 't klopje) en na dat hy zig zoo wat staat om en om te drayen, zeit eindelyk: dat hy ook kwam om haar ten huwelyk te verzoeken, dat hy haar van harte lief had. Neen Jan buur, zei Marritje, je zoekt met my wat te spotten gelyk gy gewent zyt. Zeker niet, zei Jan. Ik kan niet vryen, maar het is my ernst, ik verzoek u tot myn Vrouw. Maar wat zou dat wezen, zei Marritje, gy zes kinderen en ik twee. Wat is daar aan gelegen,

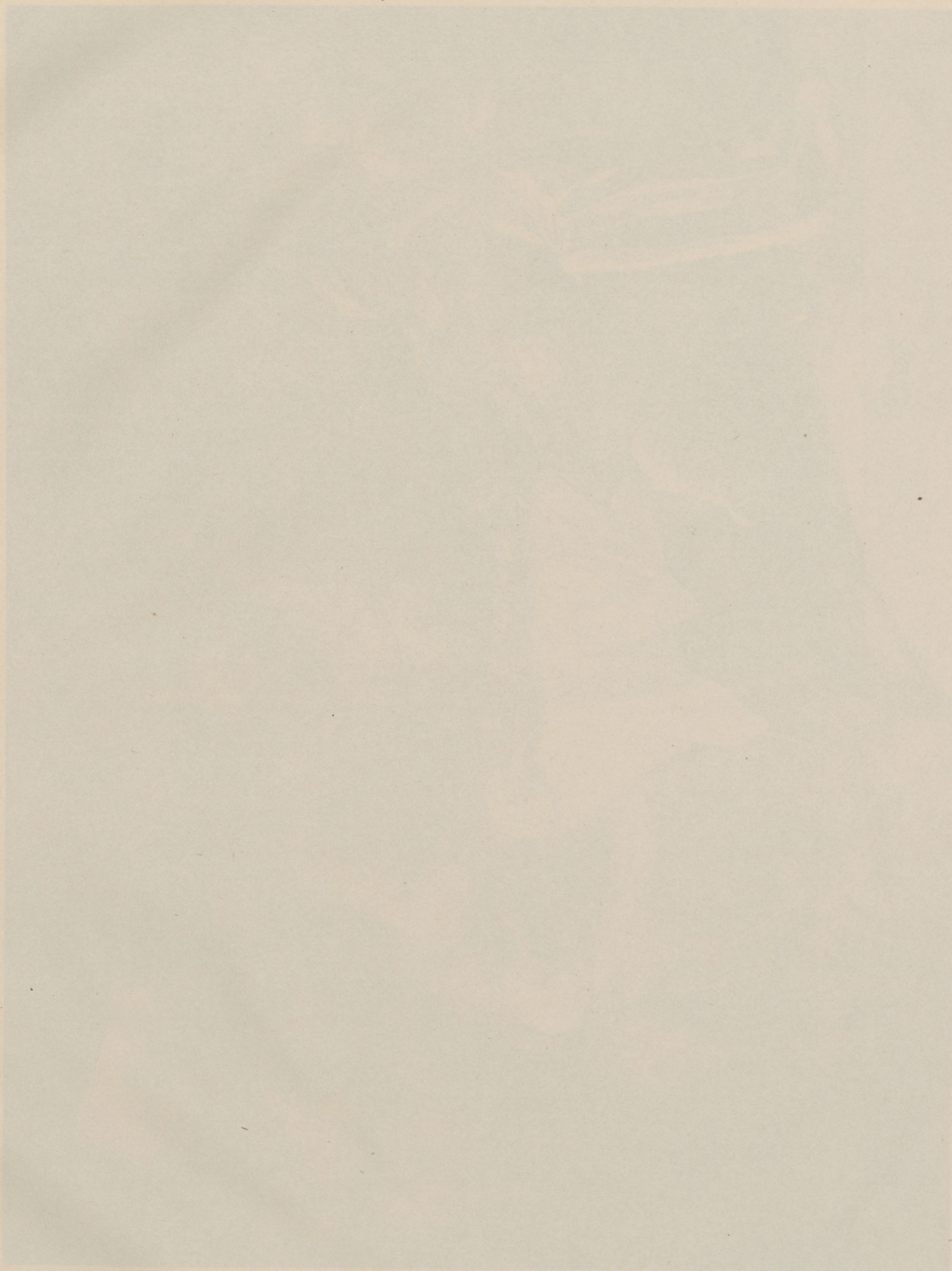
hy met de vloot van Wyn en Tabak gelukkiglyk wederkeerde.
Die twee Kannekes en dat briefje Tabak wierden onder een zeedekundig diskoers tusschen dat paar nachtravens geconsumeert, en tegens den ochtendstont gingen Jan Steen en Jan Lievensze een luchtje raapen buyten de Koepoort, om langs die oeffening de kooking des Maags te bevorderen. Maar die op de voorzienigheyt steunende Losheyt, van te gaan slaapen met de deur op de klink, gelyk als de stadspoorten van de Westfaalsche Landsteedjes, brak Jan Steen echter eens zuur op, dewyl op een zekere nacht alle de kleeders der kinders, beneffens de zyne, en het geen noch het slimste was, alle zyne onderhanden hebbende Schilderyen wierden gestoolen. Jan die gewoon was by zyn Jongens opgewekt te worden, ley gerust te wachten na de Lazarusskleppen van hun tongen, doch niemant hoorende noch ziende, schreeuwde hy uyt al zyn macht: Sa Jongens op op en leg het vuur aan. Die Kabouters beantwoorden dat bevel met eene Adamietsche weygering, en repliceerden, dat zy naakt waaren en geen kleeders konden vinden. Fluks vloog Papa Steen over end en taste na zyn broek, doch die was verdweenen, beneffens de andere toebehoortens, waar door den naakte Jan een van zyn naakte Jongens zond na den Kok, Gommert Buur, die hem zo veel byzette als hy kon missen, tot dat Jan aan Neef Rynsburg van dat ongelukkig geval had verslag gedaan, die den beroofden Jan neef en zyne ontpluymde Kuykens door een Laken- en Stoffenwinkel liet rollen, waar door Papa en zyn kroost te voorschyn kwamen als zoo veele herboorene zonnevogels, by Plinius gedoopt Fenixen.
Doch het alderkluchtigste in die Historie was, dat 'er een zeker Geneesheer gemeenzaamlyk verkeerde aan het huysje van Jan Steen, wiens Broeder beticht wiert van eenmaal de behulpzaame hand te hebben geleent aan het afloopen van een Schip, en na welke Geneesheer Jan somtyds eens schilderde. Het vermoeden van Jan viel fluks op dien Chimist, die zo geldig zynde als een Kerkmuziekant, niet te goed was, zo het hem toescheen, om een Schilder te besteelen. Dien Esculaap kwam zo dra niet aan de geplonderde Heerlykheyt van Jan Steen, om volgens schuldige pligt by hem den rouw te beklaagen, over het ontydig verlies van zyn kleeders, of Jan Steen verwelkomde hem met de knyf in de vuyst en gilde: O Dieve kroost! Zeeroover! vervloekte Boukanier! kom je eens bespieden of 'er noch iets is overgebleeven van je gading, om na den dooier ook de

zei Jan, daar zoo veel Kinderen zyn, of 'er dan een stuk of twee meer is, zy zullen al mee den kost hebben. Zy daar weêr op, Neen buurman Steen, ik zou het niet doen, en daarom spreek 'er niet meer van; dat 's uit. Met dit paspoort ging hy troosteloos heen stryken naar het Klopje, waar tegen hy zeide: Zie daar ik heb op uw raad alles gedaan wat ik kon, maar zy wil 'er niet aan, 't huwelyk is af. Kom kom, doe my maar die kraag en dien mantel weer af. Wel Jan Broer, zei het Klopje, is 't Huwelyk af, ik dacht dat het eerst begin nemen zou. Ik heb, antwoordde hy, 't haar rond uit gezeit, dat ik niet meer vryen kon, en dan behoorde zy dat immers my niet te vergen? Maar Jan Broer, zei 't Klopje, de boom valt niet met eenen slag, 't gaat zoo niet ten eersten, ze is u vreemt, gy behoorde eerst daar wat kennis mee te maken, de Vrouw is goed en wel, gy los en wonderlyk, en meent, dat zy, als gy, zoo licht beginnen en zoo licht weêr uitscheiden zal; neen, dat gaat zoo niet, gy zult 'er morgen nog eens na toe gaan, toonen de Weduw wat vrientschap, en zeggen, dat gy niet kond weg blyven. Gy moet het met geen onbescheit maar met zoetigheit aanleggen. Dit woort van zoetigheit nam hy in acht. Daarom, wanneer hy 's daags daar aan weder als vore netjes uitgedost naar zyn Weeutje gaan zou, liep hy onderweeg in een Banketwinkel aan, en koft zoo wat van die zoete versnapering, die hy zyn beminde ten eersten in de vuist stopte, die hy vond staan aan haar hoekbank met een stoof met vuur onder haar schorteldoek om haar handen te warmen. Hier kom ik weer, zei Jan, ik kan 'er zoo niet van daan blyven, myn Klopje is ook van die gedagten, dat ik 'er niet van daan blyven moet, dat ik wat nader kennis moet maken, en 't werk met zoetigheit beginnen, en haalde daar op het papier met suiker banket uit zyn zak, en sneukelde het met haar zamen op. Ondertusschen raakten zy zoo zoet aan 't koozen, dat hy zyn hantje mee op haar stoof ley, die hy wat vryer geworden, zomwyl wat lager stak, en deed haar zonder spreken verstaan, waar hy naar zocht, 't geen haar niet kwalyk beviel. Om kort te gaan, zy werden op dien tyd het stuk eens. Maar, zei Marritje, wat zal het Klopje zeggen, dat ik zoo haast gereed ben? Wel, zei Jan, zy zal wel bly wezen, want zy heeft my daar toe aangezet; kom laat ons eens beide daar na toe gaan, wy zullen welkom wezen. Jan docht dat het Klopje deze nieuwe Zuster wel onthalen zoude, en hy mee wat smullen. Doch 't was mis geraden. Want het klopje begon strax een predikatie te doen over de plichten van den echten staat, prees

schaalen weg te sleepen? Te vergeefs staat 'er niet geschreeven, dat ter plaatze daar het Aas legt de Arenden zullen vergaderen, maar ik zal 'er in voorzien, spaar den Hemel my het leeven. Den onschuldige Doktoor nam het hulpmiddel van een tydige vlugt in den arm, bevreest dat hy anders voor zig zelven zou hebben moeten prakiseeren; en Jan Steen verbleef altoos by die bevatting, dat hy door de Geneeskunde en door niemant anders was bestoolen.

Korts daar aan kwam de makke Juffrouw Margareta Steen, geboren van Gooyen, te sterven, waar op de huyshouding hoe langs hoe meer in 't riet liep en verslimmerde, zynde Jan Steen op niets meer bedacht dan om de Schuldeysschers af te zetten met een praatje. Nu gebeurde het eens dat Meester Jan een pypje zat te rooken in zyn zomerhuysje, dat by na zo ruym van omtrek was als een blikke Papegaayskooi, verzelt met een Heerschap die hem somtyds een Schilders leening, een paar dozyn schellingen, verstrekte by vervroeging op het een of op het ander onderhanden zynde schilderytje. Die Heer zag met smart het verval van Jan Steens Familie, en daarom predikte hy hem het Huuwelyk aan in krachtige termen; zeggende: Dat hy Jan Steen behoorde om te zien na een braave bedaarde Vrouw, om het bestier te aanvaarden over zyne kinders: dat een getrouwt Man een beter Republyksgezinde was als een Jongman, dewyl ofschoon de Jongelingen de stêvigste pylen uytmaakten, de Getrouwden echter de beste binders waaren in den pylkooker van het Gemeene Best. De Historie zegt, dat Jan Steen onder die vermaaning zo aandachtiglyk paste op het inschenken, dat hy geen gelegendheyt had om eens te luysteren na dat sermoen, zynde de wyn en een pyptabak zyn twee heerschende hartstogten; maar een stemmig Vrouwtje dat op dat ogenblik na het zomerhuysje trat, stoorde die voor Jan Steen voordeelige Tuynhuys Predikatie. Goeden dag Jan buur en 't gezelschap (sprak het Wyfje) ik kom eens kyken of het uw nu te pas komt, omme verstaaje wel, Janbuur, die schaapshoofdjes, schaapspootjes, en dien omloop te betaalen, het zou me thans wonderlyk wel komen, want alles is even dier en de neering valt bedroeft slegt.

Den Schilder, die een weergaloos persoon was om de schuldvorderende boldergeesten te verdryven met een praatje, andwoorde aanstonds met een lacghende tronie: Wel Buurvrouw, Marietje Herkulens, Vrouw als een klaverbeemd, ben je daar? welkom, waarde Buurvrouw, je komt net ter snee om wat met ons te praaten, want het spreek-

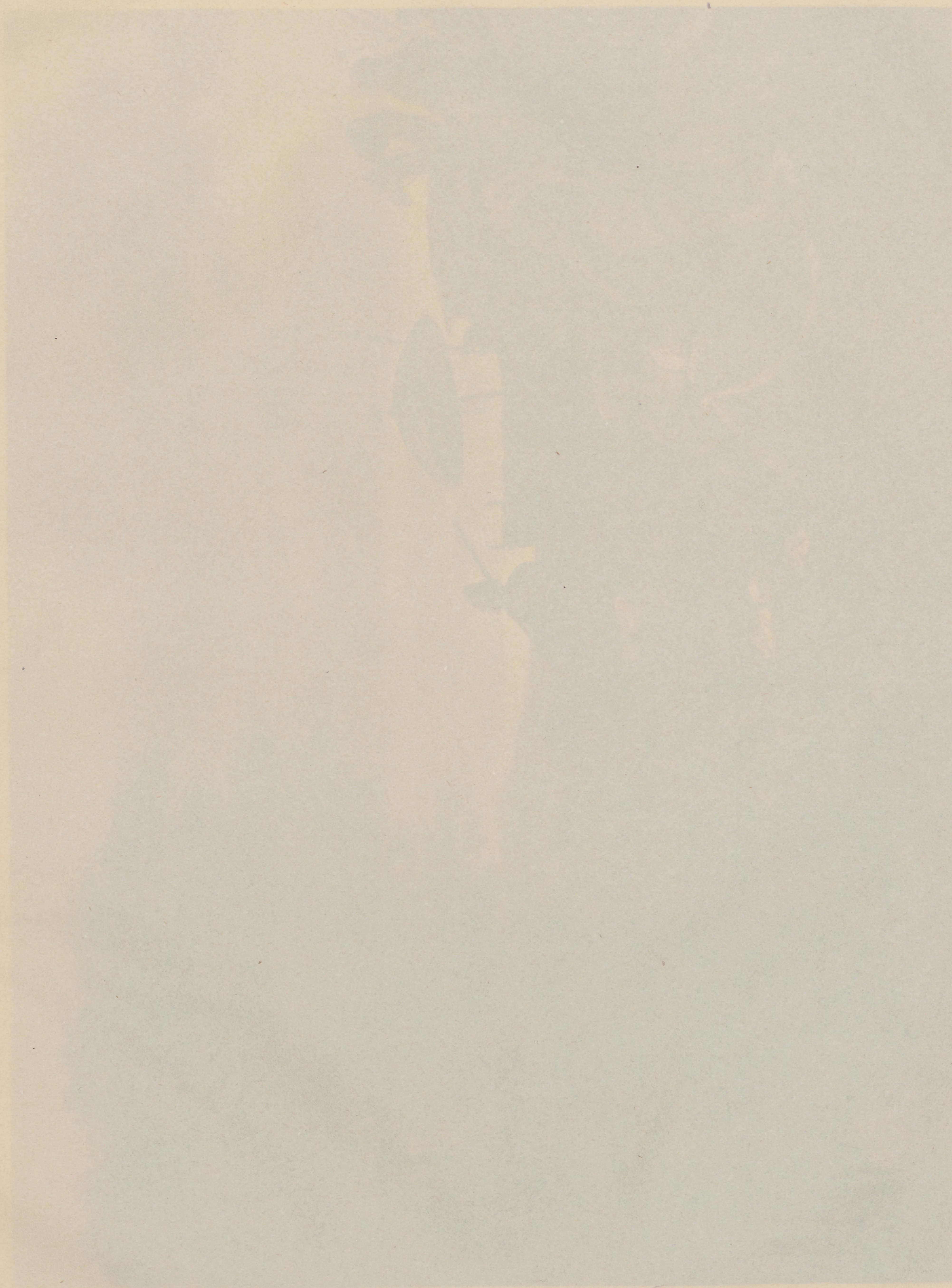

7

HAMAN DOOR AHASVERUS BESTRAFT
(VERZAMELING W. J. R. DREESMANN TE AMSTERDAM)

8018

LABAN ZOEKT DE DOOR RACHEL MEDEGENOMEN AFGODEN
(MUSEUM LAKENHAL TE LEIDEN)

8018

Marritje dat zy ondernemen zou het huishouden van haar broeder te bestieren, en de Kinderen naar tucht te leiden, gaf haar voorts de benedictie, en liet hen gaan, zoo dat hy in zyn meening byster bedrogen was.
Des daags daar aan werd het Huwelyk aangetekent, en na 't verloop van eenige weken trouden zy t'zamen, doch hy zette als vore niet veel wys op zyn doen. Had hy veel eyeren, hy maakte veel doppen. En wat de Vrou met op de markt te zitten won, was zomwyl al ten achteren geteert eer zy 'thuis kwam; want hy kon uit klucht wel een ketel met Schaapshoofjes en pootjes laten koken en van zyn jongens opsmullen, ja kon daar hartig by gaan zitten lagchen, als hy zoo veel kakebeenen aan 't gaan geholpen had, of zag hoe d'een den ander in 't eeten de loef afsnee, of een lekker beetje ontkaapte, en dus schoot 'er van zyn Vrouws koopmanschap niet veel over, die de zelve ook in 't kort afliet. Zy waren echter met malkander te vreden, en, zoo als het ging, vergenoegt.
Eene potzery moet ik nog verhalen. Onze Leidsche Ridder Karel de Moor, (die in dien tyd veel aan 't huis van Jan Steen kwam, die heel openhartig was, en gereed om den jonge Schilders door bericht dienst te doen) heeft my verhaalt, dat Marritje altyt haar Man plaagde om geschildert te wezen, gelykmen de pourtretten gemeenlyk ziet, in hun Zondags pak. Maar daar kwam niet van, zoo dat Karel haar zyn dienst daar toe aanbood en haar uitschilderde, die daar mee in haar schik was, en liet het haar man zien, die daar ook genoegen in nam, maar zeide dat daar nog iets aan ontbrak, 't geen hy zelf daar aan doen zou. Straks nam hy palet en penceelen en schilderde een grooten hengelkorf met gekookte Schaapshoofden en pootjes aan haar arm, dat zoo grappig stond by het zondags pak, dat zy (schoon het tegens haar zin was) daar zelf om lagchen moest. Dit, zei Jan, ontbrak 'er aan, om dat haar de luiden zouden konnen kennen. Zeker dit was noch veel inschikkelyker als de pots, welke Pieter de Schilder op gelyke wyze aan 't Wyf van Rut den Schilder speelde, daar Jan Vos van zeit:

Rut had sint Teunis beelt geschildert naar het [leven:
Maar Pieter schilderde het Wyf van Rut hier by.
Wat reednen hebben Piet tot dit bedryf gedreven?
Sint Teunis heeft altyt een Vrouken aan zyn zy.

Jan Steen (om een einde van de Historie te maken) won uit dit tweede Huwelyk nog een

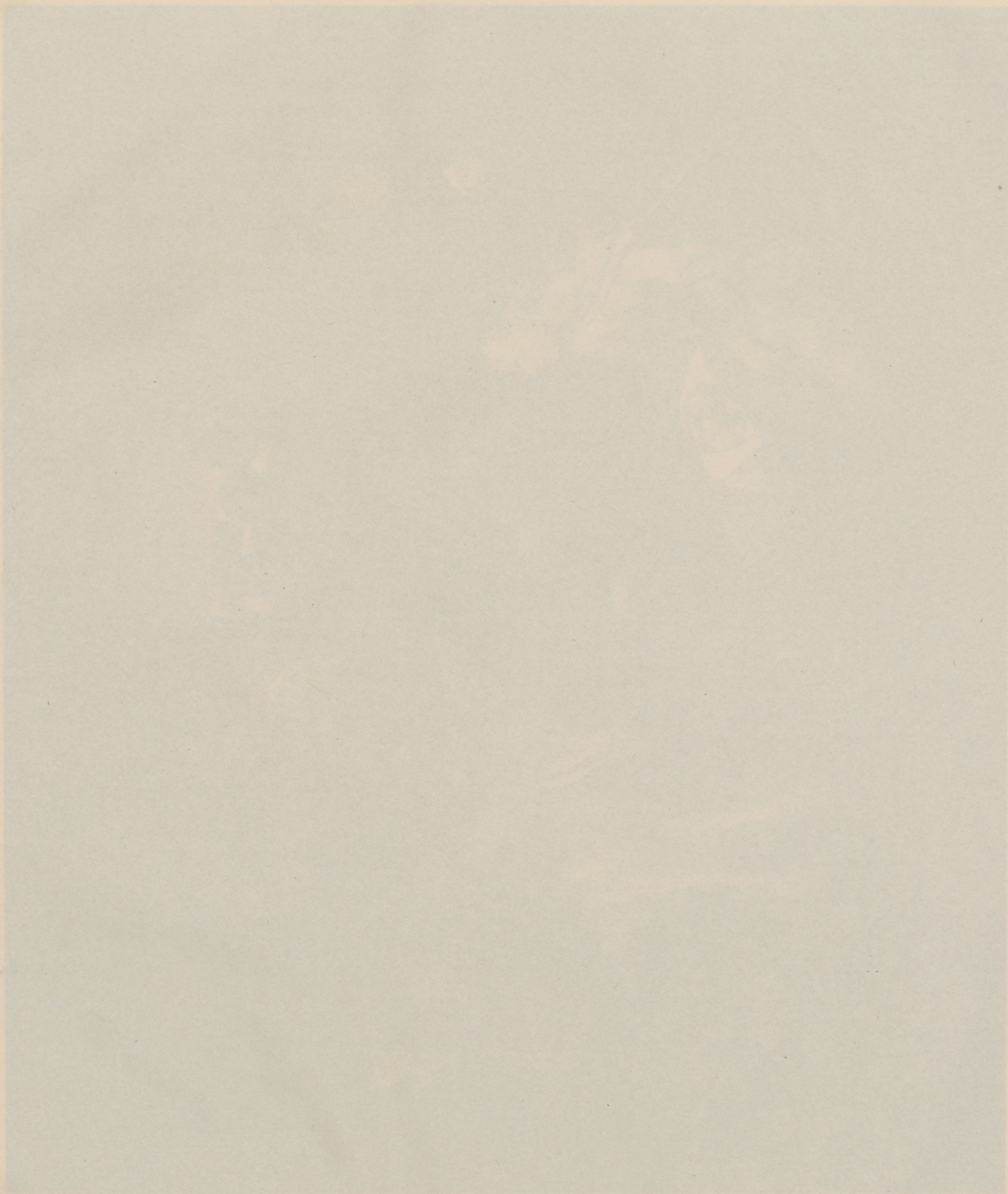
woord zegt, een derde verheugt het gezelschap. Op die zoete nooding liet haar Marietje Herkulens gezeggen, en ging zitten, waar op het voornoemt Heerschap, Kees nog eens afvaardigde om een vers kannetje Wyn te gaan haalen, om daar op het zeedig Marietje te trakteeren. Dat kannetje geland zynde, viel Jan Steen aanstonds aan het inschenken, als die op dien Text onvermoeit was, en hy hapte zo hartiglyk in de kelk, dat hy zyn knip kreeg, waar op hy Marietje Buur nu eens by 't hoofd en dan eens by haar schaapspootjes greep, en er ook wel een enkel kusje liet onderloopen, die maar passelyk scheen gedient te zyn met die gemeenzaamheyt, en onophoudelyk de snaar van een prompte betaaling liet klinken. Den Konstschilder beloofde haar te zullen voldoen met zeer nadrukkelyke eeden, waar op het Buurvrouwtje haar afscheyd nam, en het gezelschap liet zitten.
Aanstonds na dat vertrek hervatte dien Heer zyn voorgaande les, en zey, dat er dat Weeuwtje zo knap en helder uytzag als haare gezoode lamspootjes, dat hy geloofde dat zo een Vrouw een goede huyshoudster zou zyn onder zyn kinders, dat hy daar na een blaauw oog diende te waagen, en dat hy er een gemakkelyk en plat leeven by kon hebben. Wel dat denk ik ook, (andwoorde Jan Steen, die vry verlieft was in zyn Wyn) zy wind een stuyvertje met haar beroep, ik pas mee op St. Lukas kleyntjes, wy zyn beyden hups en zuynig, en zo een paar kan het al ver brengen. Den Heer lacghte eens met die kluchtige overweeging van Jan, en na dat hy hem geraaden had, van dat stuk eens te overweegen met zyn Suster het Klopje, wenschte hy hem het beste en vertrok. Jan Steen stoof, daegs daar aan na het Klopje, en verhaalde die wat 'er op til was, die wel in haar schik scheen met die tyding, en na dat zy haaren Broeder netjes opgeschikt, en de zak had voorzien om Marietje Herkulens te betaalen, vloog 'er die op af om het Huuwelyk te gaan verzoeken. Jan die beter Schilder als Vryer was stont in den beginne zoo wat te draayen, en zey eyndelyk zonder veel omslag: Dat hy kwam om haar in den Echt te verzoeken, dat hy haar beminde, en dat zy een gelukkige Vrouw by hem kon worden, en zo voorts. Het Wyfje had niet veel aandoening voor die deklaratie en andwoorde hem koeltjes; Dat hy een spotter en zy een dêgelyk Vrouwtje zynde, 'er niet veel goeds te hoopen stond uyt een verbont van Uylen en Bontekraayen; dat het laken al te grof was voor de voering, dat soort by soort geen kwaad tuk gaf, en 'er zelden een Koekoek paarde met de Valk. Den vroome Jan Steen repliceerde

Zoon Dirk genaamt, die een Beeltsnyder werd, en naderhand aan een der Duitsche Hoven geraakt is. Wat van de rest bekomen is, weet ik niet. Hy kwam te sterven in 't Jaar 1678 [lees 1679] en werd door zyn Konstbroeders begraven.
En dus ging die groote Konstschilder, zyn rol volspeelt hebbende, schuil agter de Gordyn van zyne Grafzerk, die met dit Grafdicht pronken mag:

> Deze Steen dekt Jan Steen,
> Van de Konstenaars geen
> Zoo geestig in 't schilderen;
> Zyn Penceelkonst berucht,
> Toont, hoe menschen de Tucht
> Ontwent, steets verwilderen. [1])

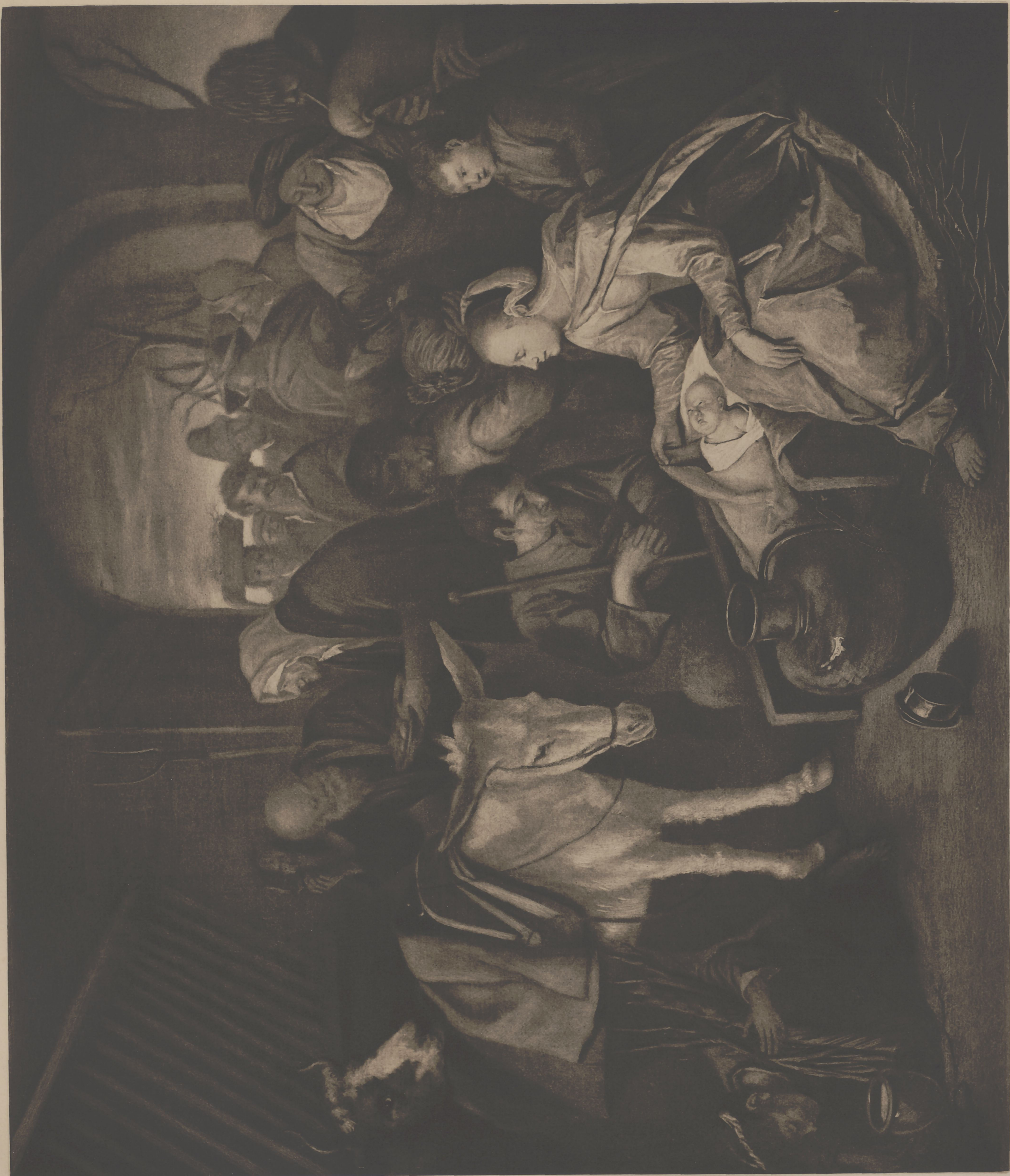
[1]) Daarna, als om zich over al het gezegde omtrent Jan Steen's leven te verontschuldigen, haalt Houbraken eenige bladzijden lang uit, over het noodzakelijke, waarheidsgetrouw alles mede te deelen wat hem „uit onpartydige monden is verhaald, zonder fouten en gebreken van de Konstschilders te verzwygen, uit liefde tot de waarheid, volgende van Mander's voetspoor" enz.
Uit alles blijkt, dat Houbraken wel vertrouwd was met Jan Steen's levensgeschiedenis. Verscheidene zijner mededeelingen worden door hierachter afgedrukte documenten bevestigd. Zelfs illustreeren sommige schilderijen van den schilder eenige van Houbraken's verhalen. Zoo de geschiedenis met de eenden in den brouwketel. Daar is bijvoorbeeld de charmante schilderij, die ik eens te Londen bij de Dowdeswell's zag: een paar kinderen, het jongetje lachend met een levende eend onder den arm, terwijl een doode rechts aan den haak hangt. Een klein meisje houdt een ei in het handje. Even prachtig als de eenden zijn een doode haan en dito kip en haas geschilderd. Achter de kinderen een oud man; in het donker, in een geopende deur een vrijend paar. Een koperen vijzel en een tinnen kan zijn met dezelfde volmaaktheid als de rest gepenseeld. Ook de schilderij bij den Heer Bachstitz, vroeger coll. Gans te Frankfort a/d M., een kijkje in een tuin, waar men bezig is eenden op te vangen — een man op een leer tegen een boom staand, houdt er een in zijn hand, beneden staat een meisje, dat een eend in een mand wil stoppen waarin een derde eend al een plaatsje gevonden heeft — doet aan die eendenhistorie denken. Dat was toen Jan Steen Brouwer in „de Roskam" en „de Slange" te Delft was, dus nog circa 1656.
Ik heb het ondeugende verhaal van Houbraken over het „gedwongen" huwelijk van den schilder steeds in twijfel getrokken, omdat zijn oudste zoon Thadeus 6 Febr. 1651 gedoopt werd, en het huwelijk met Margaretha van Goyen in October 1649 gesloten was. Maar laatstelijk is mij gebleken, dat 30 Dec. 1650 in de Nieuwe Kerk te Delft werd begraven: een kint van Jan Steen, int Oosteynde. Nu lijkt het wel onwaarschijnlijk, dat er juist toen in Delft een tweede Jan Steen woonde. Daar 18 Dec. 1653 wederom te Delft begraven werd: een kint van Jan Steen int Oosteynde, terwijl juist één dag te voren in den Haag in de R.K. kerk in de Oude Molstraat zijn dochter Eva gedoopt werd, blijft de zaak onzeker. Ik heb bovendien steeds nog de overtuiging, dat Jan Steen in den Haag bleef wonen toen hij de brouwerij te Delft uitoefende. Intusschen kan het zijn, dat de Delftsche katholieken hunne kinderen in den Haag moesten laten doopen.

heel geneuglyk: Zeker, Marietje, ik spot 'er zo min mee als ik spot met het Havermandje; maar ik heb geen slag van vreyen, en daarom verzoek ik je tot myn Vrouw. Ey, Janbuur, (hervatte Marietje) en als het al eens ernst met je was, wat zou dat toch al uytdoen, je hebt zes vlakken op je kleed en ik loop 'er met twee op myn bovenrok. Wel wel, Vrouwtje Herkulens, (viel 'er Jan Steen tusschen in) aan een gereguleerde tafel is zo wel plaats voor negen als voor vyf persoonen; als ik een uurtje te meer voor den Esel, en ghy een quartiertje laater op de markt zit, is 'er aanstonds een broodje overgegaart, ook zyn myn Jongens geen groote Eeters. Op die voet bepleyte Jan zyn goede zaak, doch Marietje Herkulens hield haar zo hard als het kaakebeen van een afgeklooft schaapshooft, zo dat hy met al zyn welspreekendheyt moest aftrekken.
Jan Steen vervoegde zig na zyn Suster het Klopje, en stelde haar den geleenden kraag en mantel weer ter hand, dewyl 'er niets te doen was by Marietjebuur, zo hem docht; maar dat snood Aas, dat beter met de luymen der Vrouwen bekent was als haar Broeder Jan, alhoewel het min de weygering kende als Marietje, streek hem braaf door, en zey hem schimpende; Hoe, Jan Broer, benje al aan de Vesper met je Vryaasie, ik docht waarlyk dat je eerst de Metten gingt zingen? Wel weetje dan niet, Slakkenkoning, dat een Weeuwtje den ouden Eykeboom slacht, waar op de wind meer dan eens stormt eer die overhoop wil vallen? en weetje dan dit weetje niet, dat men de gaave liefdeburgt van een jonge Maagd tot de Overgaave dwingt door de Omkooping van een meyneedige beloften, daar men de gebeukte Minnevesting van een graage Weduwe moet verrooveren met de Banjonet op de loop? Weetje dat niet, herssenloos Hoofd, leer het dan van je geestelyke Suster, die zo ver niet is geavanceert op den vyandlyken bodem des weerelds, of zy heeft meer dan hondertmaal moeten loopen door de spitroeden der Verzoeking; doch men kan dat zo op het uyterlyk aan de Meysjes niet merken. Loop dan morgen noch eens storm op die zelve Bres, Jan Broer, en bezoek het eerst met een handvol zoetigheyt, maar als dat mislukt moetje louter kracht en gewelt gebruyken. Dien goeden raad vergezelschapte het Klopje met een half dozyn spaansche Quartjes, want Jan Steen was jaar uyt jaar in vreeslyk in de war met de Munt van Dort, en daar op liet zy hem zyns weegs gaan, om daags daar aan een tweede avontuur te ontwarren.
Dat woord Zoetigheyt nam Jan Steen ter harten,

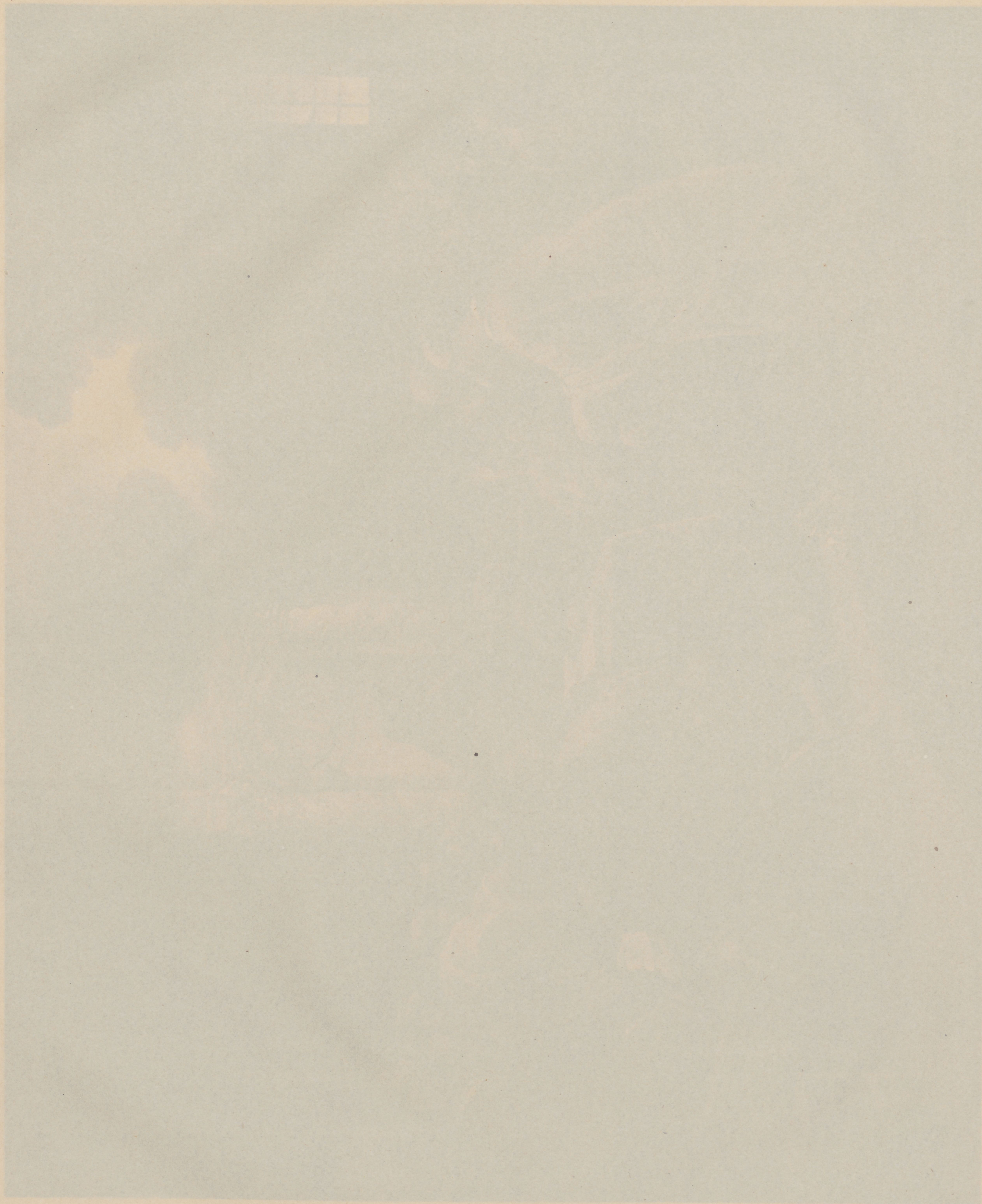

9

DE AANBIDDING DER HERDERS
(VERZAMELING GRAAF PININSKI TE LEMBERG)

8018

10

DE 12-JARIGE JEZUS IN DEN TEMPEL BIJ DE SCHRIFTGELEERDEN

(MUSEUM TE BASEL)

8018

die ging daags daar aan in een Banketwinkel en besteede een stuyvertje aan die versnapering, en snorde daar mee na Marietje buur, die hy vond staan achter haar toonbank, met een stoofje onder haar dobbelsteene schortekleed, om haar Weeuwtjes pootjes te warmen. Jawel, Marietje Herkulens, (zey Jan, na dat hy haar met een beleefde knik des hoofds had gegroet) ik kan hier zo niet van daan blyven, ook is myn Klopje van gedachten dat ik 'er niet van daan blyven moet, en daarom zal ik wat nader kennis met je maaken, en het Huuwelyk met Zoetigheyt onttornen. Dat gezegt hebbende haalde hy zyn banket uyt de zak, duuwde Marietje met een geheymbeduydent air eenige van de grootste Kapittelstokken in de vuyst, waar tegens zy hem op haar beurt eenige uytgeholde Suykere boontjes in de hand stak, alle welke inleydingen een goeden uytslag voorboodigden van het aanstaande Akens kongres des Huuwelyks. Onder het koozen ley Jan somtyds zyn hand eens op Marietjes stoof, die dan ook wel eens gevalliglyk neerwaards schampte, en gelyk als Mahomets kist halver wege bleef berusten, ontrent dat verwonderlyk verwulft, waar voor de grootste Verstanden staan te kyken. Om kort te gaan zy wierden de koop eens, en Jan Steen ging smaakelyk als Heer en Voogd zitten ontbyten op eenige sneewitte Schaapspootjes, onderwyl dat de aanstaande Bruyd haar in haar Zondags staatiekleed optraaliede, om gezamentlyk het zeedig Klopje te gaan begroeten, gedachtig om aldaar lekker te brassen en te smullen. Doch de rekening viel falikant uyt, want de Klopsuster dee fluks een inleyding over de wederzydsche pligten van den staat des Huuwelyks, vermaande haaren Broeder van in het toekomende een stichtelyker leeven te voeren, prees Marietje over haar goed voorneemen ontrent het aanvaarden van de bestiering van haar Broeders huysgezin, gaf daar op aan den Bruydegom en aan de Bruyd haar geestelyke benediktie, en liet die daar op zonder veel omslags vertrekken.

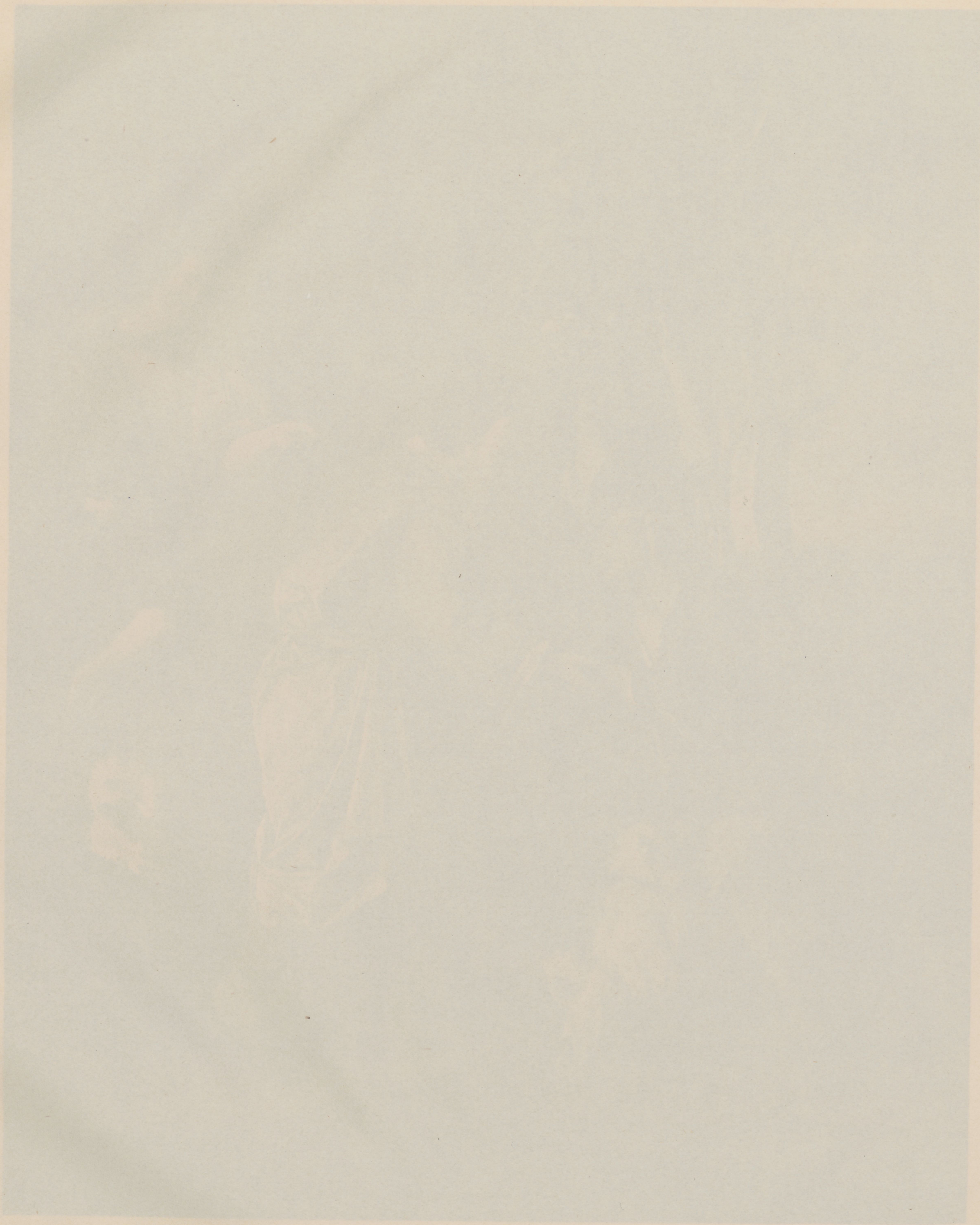
's Anderendaags wiert echter het Huuwelyk aangetêkent, en Jan Steen en Marietje Herkulens vereenigden wettelyk te zamen, doch onder dezelve konstellatie van zyn voorig trouwverbont, wyl Jan 'er zo min wys op stelde als van te vooren. Marietjes winst was doorgaans al op de lippen genomen, eer dat die sloof de Penssenmarkt verliet; ook kon Jan somtyds om de klucht een gansche ketel met Schaapshoofden en Lamspootjes doen overhangen, en die gaar gekookt zynde ten besten geeven aan zyne Jongens, die dan smulden als Kraankinders, onderwyl dat Papa dat spel met een vrolyk oog zat te beschouwen, zeggende als alles was opgesmarotst; Heer! met hoe weynig is de Natuur te paayen.

Den Ridder Karel de Moor, een van de verdienstigste Konstschilders onzer eeuw, kwam op die tyd nu en dan wel eens aan het huys van Jan Steen en vond onder andere Mejuffrouw Marietje Steen eens in een droefgeestige luym zitten, die tegens dien Heer klaagde; Dat Jan Steen haar dikmaals konterfyte, doch altoos als een onzeedig voorwerp, dan voor een dronke Wyf, nu als een Koppelaares en op een ander tyd voor een geyle Snol, dat haar verveelde.

Zy voegde er by; dat zy wenschte uytgeschildert te worden als een fatsoenlyke vrouw, in haar rood trype Jak, met haar zyde sluyer om, de goude strikken in de ooren, en met haar goude Naald in 't haair, en zo voorts, welk verzoek den voorgemelde Ridder inwilligde, en haar op die wyze schilderde. Marietje was geen kleyntje in haar schik met dat konterfytsel, en vertoonde het aan Jan Steen, die het hooglyk prees wegens de gelykenis, maar te zelver tyd zey, dat 'er iets aan ontbrak, en zyn beminde had zo dra niet gevraagt; En wat ontbreekt 'er aan? of hy antwoorde; Niet anders dan een hengelmandje aan uw linkerhand en daar in een Bakkers kerfstok om duydelyk aan te toonen, dat zo een welgekleede vrouw brood haalt op de pof.

's Winters speelde Jan Steen gemeenlyk met de kaart met zyn jongens, en als hem de kaart dan tegenliep, gooide hy het spel in de war, waar op dan die verongelykte Jongens de decisie aan hem moesten stellen, die doorgaans het vonnis tot zyn byzonder voordeel pronontieerde... Wy hebben van vooren af gezegt, dat den beruchten Frans van Mieris een getrouwe Klant was van Jan Steen, welke beyden somtyds wel een nachtje bleeven overzitten. Het gebeurde eenmaal, dat Frans van Mieris tegens den ochtendstond een wedspel aanging met Jan Steen, wie het aldereerst een doekje van een zekere bepaalde groote zou beschilderen in de minste tyd, en dat geschiede uyt een punt van eer, dewyl Jan Steen tegens Frans had gezegt: Wat sakrem--t! Kaerel, praat je van vaardig schilderen, ik neem aan je binnen korte dagen zo te bestommelen met myn konst, dat geen mensch zal konnen zien waar dat F. van Mieris is gestooven. Zo dra was zyn Mèdinger niet vertrokken, of Jan Steen nam een doekje by 't hoofd, waar op hy drie Redenrykers schilderde, die uyt een venster laagen te zingen op een Boerenkermis; een stukje zo geestryk geordonneert en zo konstiglyk ge-

schildert, dat het een mirakel scheen aan de Konstkenners, hoe het doenlyk was om binnen dat eng bestek des tyds zo een zaak te voltooyen, want het was al op en top opgemaakt vóór dien zelven middag. Frans van Mieris belee zyn verlies, voldee den inhoud van het wedspel en daar mee was en bleef de vriendschap in den ouden haak.
Maar hoe los dat dien Jan Steen ook was in zyn gedrag, echter was hy zo min los in de Beschouwelyke kennis, als in de Praktyk van de Schilderkonst, dewyl hy, volgens de getuigenis van den Heere Karel de Moor, Konstschilder en Ridder, zo weezendlyk redeneerde over alle de Eygenschappen van die konst, dat het een lust was zyn vertoogen by te woonen.
Dat hy ook somtyds zeer ongemeene en verheevene gedachten had, om zyne Historien uyt te drukken op een wonderlyke wyze, blykt onder veel andere konsttafereelen aan een stuk Schildery, die ten huyze van den Heere Jakob le Beuf, tot Leyden, is te zien, welk stuk de Verdwyning Kristi, en de verwondering der naar Emaus gaande Discipelen vervat. Waarlyk men kan en mag zeggen, dat hy dat konstig stuk heeft gemaakt met eene inspanning van alle zielskrachten, gelyk als den grooten Historieschryver Tacitus zyne staatkundige geschigten heeft gepent in het zweet zyner bespiegelingen.
Wy zullen den Leezer ter loops waarschouwen van niet greetiglyk alles wat 'er van Jan Steen is geschreeven, of wort gepraat, aan te neemen voor zo veele onfeylbaare waarheden. Voor eerst is het Sprookje van den Panharing, waar mee Jan Steen zyn Kinders docht om een luchtje te zenden, niet hem, maar aan den Schilder Quiering gebeurt, of schoon Arnold Houbraken dat op de rekening van Jan Steen boekt, in zyn Groote Marionettentent der Schilders en Schilderessen. Van het zelve alloy is een tweede vertellingje, by dien zelven Schryver gebeuzelt op den naam van Jan Steen, waar in het verspeelen van het Goud wort aangehaalt, welk Sprookje hy waarschynlyk den Almanak heeft ontleent, om 'er Jan Steen mee te ontcieren. Noch heeft dien zelve Arnold een loom lam sprookje over de leverantie van Brood aan het huysgezin van dien Konstschilder, tot welk sprookje, zo droog als de scheepbeschuyt onder de Linie, en alzo waarschynlyk als Pintos Voyagie, wy die Leezers renvooyeren, die zich wel willen overgaapen aan het uytgedorscht Boonenstroo en aan de verzinningen der onweetende Schryvers.
Daar is geen Schilder ooit opgestaan die zo natuurlyk de karakters van de tronien heeft weeten te verbeelden als Jan Steen, karakters, dewelke op eene en dezelve tyd de Aanschouwers met verbaastheyt over de ongemeene konst, en met vreugde over de ongemeene natuurlykheyt der tronieen en kluchtige gestaltens, aangrypen.
Daarenboven mistêkende hy zeer zelden, heeft ons den meermaalsgemelde Ridder Karel de Moor gezegt; en dat was al iet zeldzaams in een Konstenaar die zo vaardig schilderde, en die zo veel gelegendheyt had om zyn beroep af te breeken, door de bezoeken van Jan Lievensz, Quiering, Mieris, en al zulke losse Penseelisten.
Maar het wort tyd om eens wat anders te praaten, dewyl er nog by na zo veele doode en leevende Konstschilders op onze pen staan te wachten na een beschryving van hunne leevens, als Virgilius zingt, dat 'er Schimmen op 't strand stonden te rekhalzen, om overgevoert te worden naar de Elizeesche beemden. Wy zullen dan maar alleenlyk zeggen, dat wie een schoone verzameling van Jan Steens beroemde konst poogt te zien, die kan zulks gebeuren indien hy den befaamden Heer en Meester Tierens gelieve te gaan zien, woonachtig op het Buytenhof in 's Gravenhage, wiens Konstkabinet altoos openstaat voor luyden van fatsoen, en voornaamelyk voor echte Konstkenners. Ook hebben wy 'er een paar zeer schoone Konststukjes van gezien, in het Kabinet van den Heere Pieter de la Court van der Voort, tot Leyden, waar van het eerste een ouden Schoolmeester verbeelt, die een jongen met de plak kastyt; en het tweede vervat een Chirurgyn, kluchtig opgeschikt, die een Boer het been verbint, die niet veel vermaak schynt te raapen in het afligten van de Pleyster. Die twee stukjes verdienen de eertytels van Kabinetstukjes, zynde wiskonstiglyk op zyn beste tyd geschildert en door en doorschildert.
Om nu een eynde te maaken van den konstigen Jan Steen, vinden wy ons verpligt van te zeggen, dat de Dood de laatste klucht met hem speelde, en hem het doorgaat floers van de zwarte aarde over 't hoofd haalde, op het jaar duyzent seshondert negenentachentig, (lees: 1679!) oud drieenvyftig jaaren.

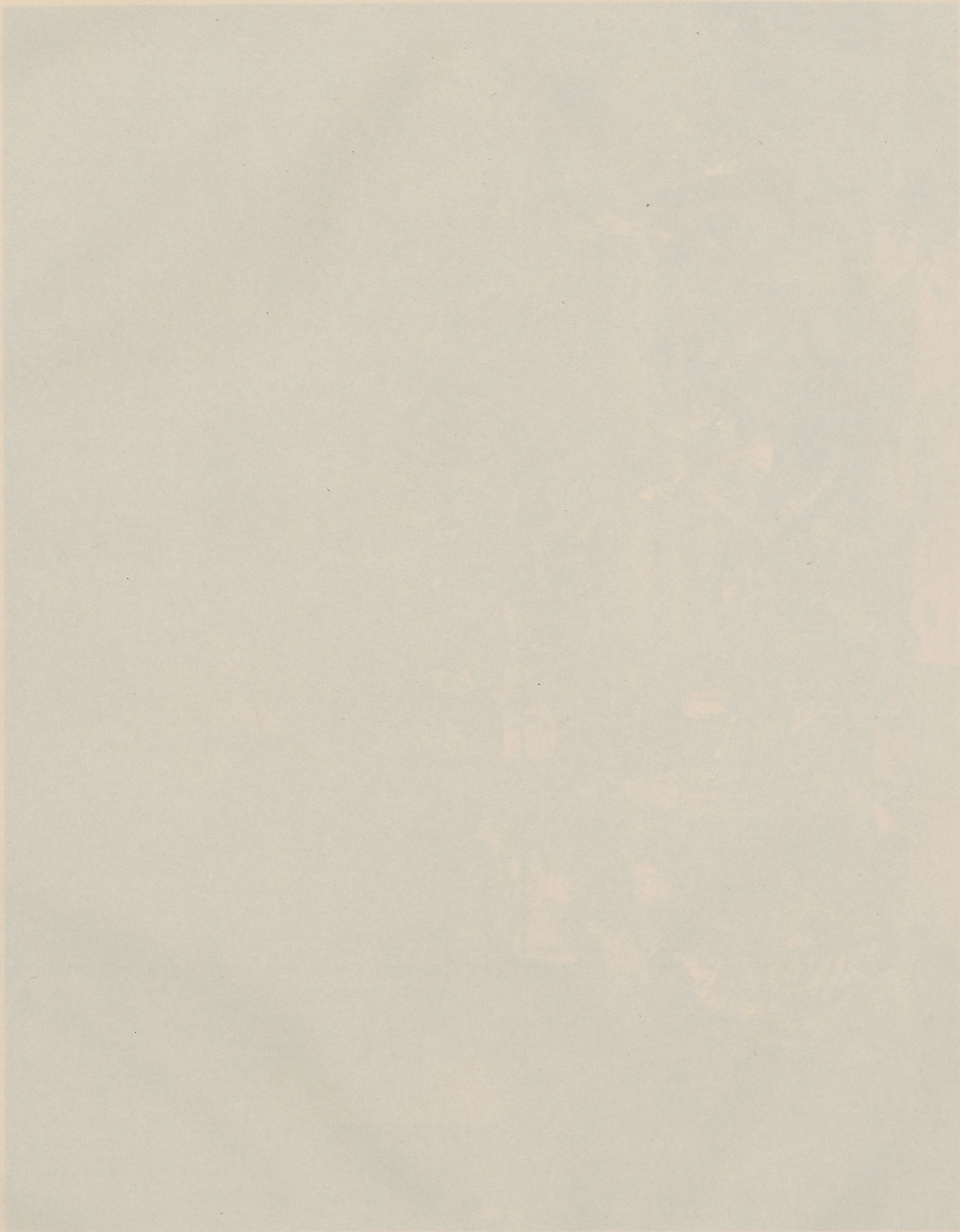
11

DE TERUGKEER VAN DEN VERLOREN ZOON
(VERZAMELING WACHTMEISTER, KULLA-GUNNERSTORP TE ZWEDEN)

11

8018

12

DE BRUILOFT VAN KANA
(VERZAMELING ALFRED BEIT TE LONDEN)

12

8018

ZIJN LEVEN EN WERKEN

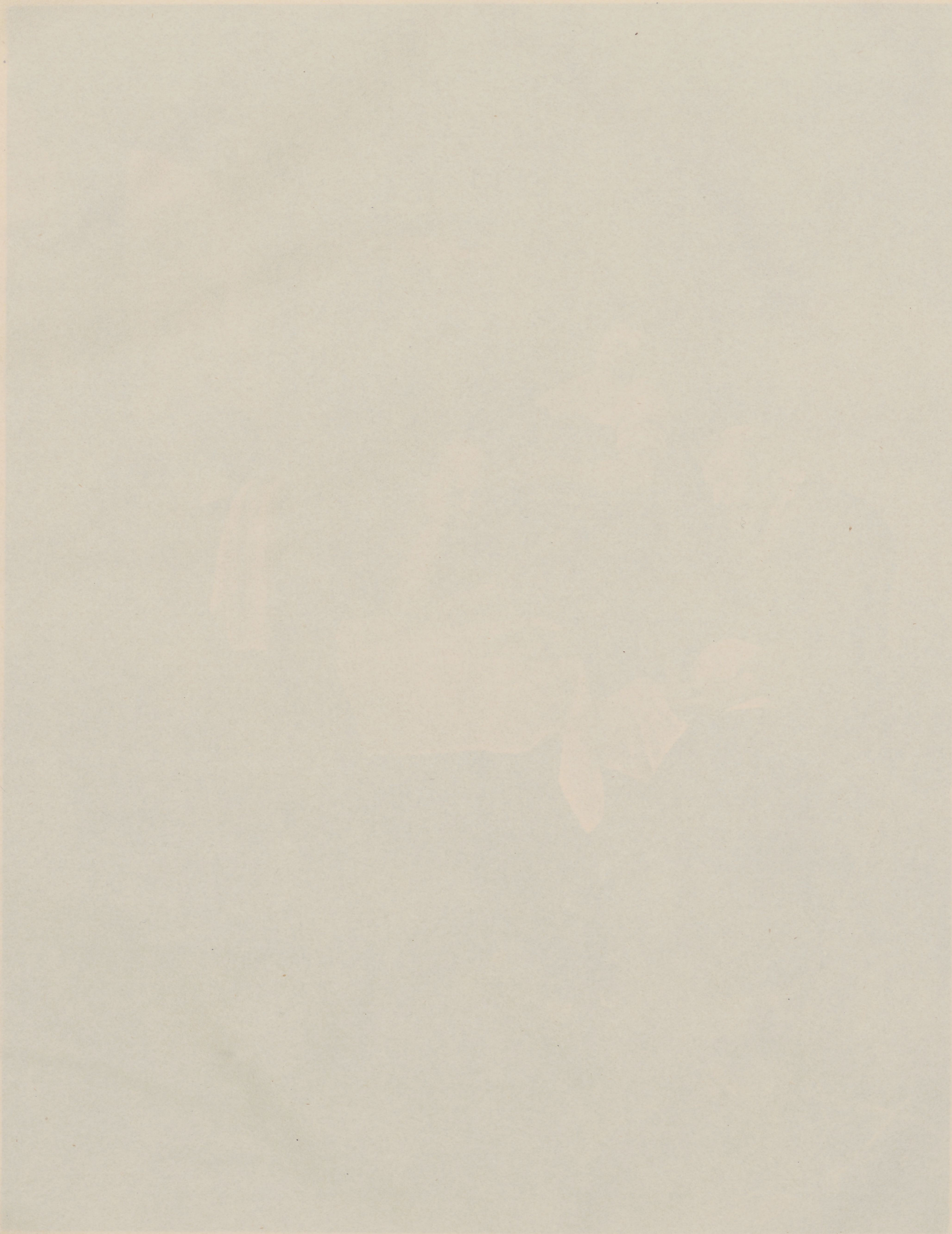

LAAT ons nu Jan Steen's levensgeschiedenis opmaken uit onbedrieglijke gegevens, voor zooverre die nog aanwezig zijn.
Hij is niet in het jaar 1636, zooals Houbraken zegt, maar in 1626 te Leiden geboren. Zijn geboortejaar wordt ons vermeld in het Leidsche Album Studiosorum, waar in November 1646 ingeschreven staat: Johannes Steen, Leidensis, 20 (jaar), L(itterae), tegelijk met zijn oom Jacobus Steen, Leidensis 30 (jaar), M(edicina).
Dit klopt met het huwelijk zijner ouders. Hij was de oudste zoon van den brouwer Havick Jansz. Steen en Elisabeth Wijbrandsdr. Thadeus Capiteyns, die 15 November 1625, katholiek zijnde, voor Schepenen te Leiden getrouwd werden. Beiden behoorden tot oude, gegoede, degelijke Leidsche families. De grootvader van Jan Steen, wiens naam hij droeg, Jan Dircxsz. Steen, brouwer en olieslager, die 12 Juli 1625 overleed, liet twaalf kinderen en ongeveer f 20,000.— na. Deze „industrieel" had een broeder Pieter Dircxsz. Steen, die schilder en goudsmid was. (Zie Oorkonden). Ook onder de broeders van Jan Steen's vader waren kunstlievende mannen, die, direct of indirect, zonder twijfel van invloed op de jeugd van onzen kunstenaar geweest zijn. Zijn Oom Dirck Jansz. Steen, wiens inventaris men onder de Oorkonden zal vinden, was zeker rederijker en liet een interessante bibliotheek na, die waarschijnlijk bij Jan Steen's vader terecht kwam en waarin hij reeds vroeg moet gegrasduind hebben. Er waren zelfs boekjes bij over Pluymstryckers en Coppellersen (koppelaarsters). En hoe geestig heeft hij rederijkers afgebeeld!
Opvallend is Jan Steen's voorliefde voor de muziek, voor muziekinstrumenten en muzikanten. Een zuster van zijn vader, Catharina Jansdr. Steen huwde in 1632 een bekend musicus te Leiden: Pieter Pietersz. van Rynsburch[1]), die twee broeders had, die zich ook aan de muziek wijdden. Een daarvan, de Organist Jan Pietersz. van Rynsburch studeerde zelfs in zijn jeugd (1616) bij Sweelinck te Amsterdam. Is het een wonder, dat de schilder zoo dikwijls muzieklessen, musiceerende menschen en allerlei muziekinstrumenten schilderde en zichzelf op het beroemde stuk der Verzameling van Lord Northbrook uitbeeldt, zingende bij de luit? En zijn vrouw, die op een soort

1) Een lid der familie van Rynsburch schijnt ook geschilderd te hebben. In het kunstkabinet van den Heer Bugge van Ring te Leiden bevond zich 1666: een stervende Xaverius van Cornelis van Reynsburch. En 1669 bij Isaak Hanedoes te Leiden, die meest Leidsche meesters had verzameld: Twee Vanitas van Cornelis van Reynsburgh. Hij had ook een boerekermis van Jan Steen en nog: een stuck van Steen, (Not. Raven en Not. van Tielt, Leiden).

mandoline tokkelt? Hij moet zelf wel heel veel voor muziek gevoeld hebben: hoe goed is hij met de verschillende instrumenten vertrouwd en hoe gaarne brengt hij een vedelaar, een viola di gamba speler op zijn doeken!

Veel uit Jan Steen's jeugd is er niet tot ons gekomen. Wij zien, hoe hij in 1644 met zijn vader keurig acten onderteekent, en vermoeden, dat zijn student-worden tot hoofddoel had, vrijdom van wijn- en bieraccijns en van de schuttersdiensten te verkrijgen. Niet lang daarna zal hij, steeds bij zijn vader aandringend de schilderkunst te mogen leeren, een poos naar den Duitschen schilder Knupfer te Utrecht gegaan zijn, die sedert 1637 in de Bisschopsstad vertoefde, waar hij bij Abraham Bloemaert in de leer gegaan was. Het fraaie schilderijtje van Knupfer in het Utrechtsch Museum, 1651 gedateerd, „de bruid van Tobias, die haren bruigom op de huwelijkssponde verwacht", (pl. 2) heeft in kleur, arrangement en typeering wel eenige overeenkomst met Jan Steen's werk; zoo herinneren de vliegende amoretjes sterk aan die op Jan Steen's Jardin d'Amour te Petrograd. Hij heeft zelf ook een geheel dergelijk onderwerp geschilderd (thans te Rome, partic. collectie). Men heeft wel eens aan dat leermeesterschap van Nicolaes Knupfer getwijfeld; ik geloof zeer ten onrechte. Arie de Vois was ook een leerling van Knupfer, en moet inderdaad een tijd lang te Utrecht gewoond hebben. Een broeder van Jan Steen huwde later een zuster van Arie de Vois. Wie weet of de beide jonge schilders niet samen te Utrecht bij Knupfer werkten? Tot nu toe heeft het Utrechtsche Archief hierover geen licht ontstoken. Lang zal dat oponthoud in Utrecht dan ook niet geduurd hebben. 18 Maart 1648 is de 22-jarige Jan Steen een der eerste leden van het Leidsche St. Lucas Gilde. Hij komt niet voor onder de 31 schilders die reeds vier jaren vroeger zich tot een voorloopig schildergezelschap vereenigden. Men vraagt zich af: wie heeft te Leiden onder die schilders den meesten invloed op den jongen Steen kunnen hebben? Zeker niet de zeer matige Cornelis Stoter, noch de vogelschilder Philips Angel, evenmin de landschapschilder Maerten Fransz. van der Hulft, noch de ruiterijenschilder van der Stoffe. Gerard Dou? Misschien nog 't meeste. Hij was al vroeg een man van aanzien te Leiden. En zeker ook wel de vroegrijpe Metsu. Hij en Abram de Pape kunnen met hun geacheveerde binnenhuizen, hun mooi geteekende figuren indruk op Steen gemaakt hebben. En wellicht ook de knappe stillevenschilder Pieter Steenwyck. Die allen konden hem in de techniek tot voorbeeld strekken; maar geen hunner gaf hem, wat de natuur hem schonk: de gave,

DE EMMAUSGANGERS
('S RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM)

8018

14

ANTONIUS EN CLEOPATRA
(VERZAMELING ANT. MENSING TE AMSTERDAM)

14

3018

al wat hij met een zeldzaam fijn observatievermogen in zich opnam, gekruid met zijn onnavolgbaren humor, levend tot ons te doen spreken. De volkomen beheersching van de techniek, het fijne kleurgevoel worden daarnaast maar bijkomstige zaken. Doch daarover later.

In 1649 wordt hij de schoonzoon van Jan van Goyen, die hem misschien al vóór 1648 een poos als leerling bij zich had. Die heeft hem misschien nog wel iets van het landschap kunnen leeren, en ook wel hoe men dat met geestige figuurtjes kan stoffeeren; maar de leerling heeft niet als anderen op slaafsche wijze van Goyen's manier nagevolgd: hij had zijn eigen wijze het landschap te zien en weer te geven, en waarlijk, die was niet minder! Wij hebben hiervoor gezien, hoe uitvoerig Houbraken en Weyerman op smakelooze wijze verhalen, hoe het „geforceerde" huwelijk van Jan Steen met van Goyen's dochter Margaretha tot stand kwam. Ik blijf nog steeds gelooven, dat deze vertelling slaat op de oudste dochter van van Goyen, Maria, die 11 April 1649 (dus bijna gelijktijdig met Jan Steen) trouwde met den schilder Jacques de Claeuw en reeds 16 Juli daaraanvolgende in de Cloosterkerk te 's-Gravenhage een dochtertje liet doopen.

Jan Steen huwde 19 September 1649 in den Haag en liet daar in de R.K. Kerk 6 Febr. 1651 zijn oudsten zoon Thadeus doopen. Wel is waar heeft hij nog een tweeden zoon, Cornelis gehad, maar die — wij hebben er bewijzen voor — was jonger en wordt in acten ná Thadeus genoemd. 12 Dec. 1653 werd in den Haag zijn dochter Eva gedoopt, en 17 Maart 1654 wordt hij in die stad schutter van het Colombine Vendel. Zou hij wel ooit in zijn brouwerij in Delft gewoond hebben?

De vader van Jan Steen, die als zijn voorvaders brouwer was geworden, had blijkbaar gehoopt, zijn oudsten zoon in zijne voetstappen te zien treden. Hij dacht zeker, dat die schilderkunst maar een voorbijgaande liefhebberij was, en.... daar kon toch de schoorsteen niet van rooken! Dus — en daarin zijn de verhalen van Houbraken en Weyermans juist — hij huurde voor hem te Delft een brouwerij. In 1654 zien wij hem als huurder van de brouwerij „de Slange" te Delft. Dat het niet best ging, blijkt uit allerlei acten.

5 April 1657 moet iemand borg voor hem blijven, om gereedschap en allerlei zaken, noodig voor de brouwerij, te lichten. Blijkbaar was er beslag op gelegd. In 1654 had hij f 700,— à 4°/o geleend, daar de subsidies van vader Havick niet toereikend waren. En, zonderling! 7 Juli 1657 heet hij in een Acte: mede-brouwer met zijn vader in compagnie van de Brouwerij „de Roskam" te Delft. De

vader liquideert de mislukte onderneming; de compagnons heeten „gewesene brouwers". Jan Steen had alles in den steek gelaten. Hij had het niet langer kunnen uithouden: hij moest weer schilderen, die brouwerij hing hem de keel uit, en al woonde hij toen ook in Warmond, in 1658 betaalt hij weêr te Leiden zijn jaargeld voor het St. Lucasgilde, wat sedert 1653 niet gebeurd was. Ik vrees, dat er toen tusschen vader en zoon menig hartig woordje gewisseld is. Het eindigde met een breuk tusschen hun beiden; de schilder woonde niet meer te Leiden en zou er eerst blijvend terugkeeren nadat zijn vader daar de oogen gesloten had. Toch meen ik te kunnen aannemen, dat er vóór dat oogenblik een verzoening heeft plaats gehad. Het testament, dat Havick Jansz, bijna stervende maakte is er mij het bewijs voor.

Dat Jan Steen omstreeks 1656—1660 te Warmond woonde, weten wij thans eerst, dank zij de archiefvondsten van den Heer A. M. A. Machen aldaar. De schilder bewoonde er een oud huis, dat er nog staat. Daar schilderde hij omstreeks 1660 die beminnelijke en zoo liefelijke schilderij: Jacoba Marie van Wassenaer, later Vrouwe van Drunen en Gansoyen, als kind in den hoenderhof van het huis Oud-Teylingen, meer bekend als „de kippenhof", een der parels van het Mauritshuis. Onze afbeelding (pl. 58) maakt de beschrijving overbodig. Geen wonder, dat dit liefelijke kind, omringd door al die zoo meesterlijk weergegeven dieren, op de bezoekers van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen bij voortduring zulk een groote aantrekkingskracht uitoefent. Jan Steen's kunst is zeker gedurende zijn leven maar door enkelen naar waarde geschat; maar ik geloof toch, dat zijn vader wel het besef gekregen had van zijn superieure gaven. En toen een andere zoon, Wybrand, den armen Havick nog veel grooter verdriet en ergernis bezorgde, werd die in diens testament min of meer onterfd, kreeg maar een klein jaargeld, terwijl Jan Steen het ouderlijk huis op de Langebrug toebedeeld wordt. In 1669 had hij hem reeds tot voogd over zijn minderjarige kinderen gesteld.

Omstreeks 1660 is Jan Steen uit Warmond vertrokken en toen reeds naar Haarlem getogen, waar hij tot c^a 1671 gewoond heeft. Daar schilderde hij een groot aantal zijner schoonste werken. Hij verkeerde er nog met den ouden Frans Hals, Adriaen van Ostade en andere kunstenaars van beteekenis, wier werken niet zonder invloed op hem bleven. Ostade schilderde eens een school, die Jan Steen zeker kende toen hij zijn heerlijke school (Lord Ellesmere, Bridgewater House) ontwierp.

DE SABIJNSCHE MAAGDENROOF
(VERZAMELING W. A. CLARK TE NEW-YORK)

15

8918

16

EEN BEDORVEN HUISHOUDING
(VERZAMELING SCHLOSS TE PARIJS)

16

8018

Veel hebben de Haarlemsche archieven niet over zijn verblijf te Haarlem geopenbaard. In tegenstelling met Rembrandt heeft Jan Steen maar heel weinig met notarissen uitstaande gehad. Een eigenlijk testament schijnt hij nooit gemaakt te hebben. Eéns, 3 December 1662, vond het echtpaar Steen het geraden de voogdijschap te regelen. De langstlevende zal voogd zijn en is gerechtigd een of meer voogden te assumeeren. Onze schilder, die tot zijn dood toe keurig zijn naam op zijn werken schreef, teekende die acte met een paar onleesbare krabbels. De notaris was verplicht er om heen te schrijven: het teyken van Jan Steen selffs gestelt. Wij moeten aannemen dat de aanleiding tot dit stuk een hevige ongesteldheid van den schilder geweest is.

Gedurende zijn leven is Jan Steen zeker in zijn vaderland miskend, niet begrepen — maar het is eigenaardig dat zijn werk reeds vroeg naar het buitenland geëxporteerd werd. In 1650 (zie hierachter bij de oorkonden) werd er reeds een boerebruyloft gedaen bij Jan Steen „in commissie naer Denemarken gesonden om daer te vercopen". En in 1651 had seine Hoch Gräfliche Gnade und Excellenz, Feldmarschall Wrangel, General Gouverneur in Pommern onder meer schilderijen ook doen aankoopen: Zwei Principale von einem fürnehmlichen Meister namens Steen, fette und magere Küche.

Noch ein vom erwähnten Steen wo der Winter ist dargestellt; noch von demselben Steen die Geschichte der Hagar.

De stukken waren in den Haag gekocht, waar Jan Steen toen woonde (Olaf Granberg in Oud-Holland, 1907).

Welke meesterstukken er echter ook te Warmond en Haarlem in die 14 à 15 jaren in Steen's geniale brein ontstonden en door zijn onvermoeide hand op het doek werden getooverd, met een gemak en een zekerheid waarover onze voortreffelijkste twintigsteeuwsche kunstenaars steeds verbaasd staan, het ging er den grooten Meester niet voor den wind. In 1663 moet hij tegen 6 % geld leenen en belooft voor 27 Gulden drie portretten af te leveren — het klinkt als ironie als hij er achter zet: „naer myn beste vermogen geschildert en gedaen"!!

In 1669 ontviel hem zijne vrouw, die hem in 1662 nog een dochtertje geschonken had, dat echter maar kort leefde. 8 Mei 1669 werd de moeder in de St. Bavo begraven op voor dien tijd royale wijze, want de onkosten bedroegen f 10:10 st.

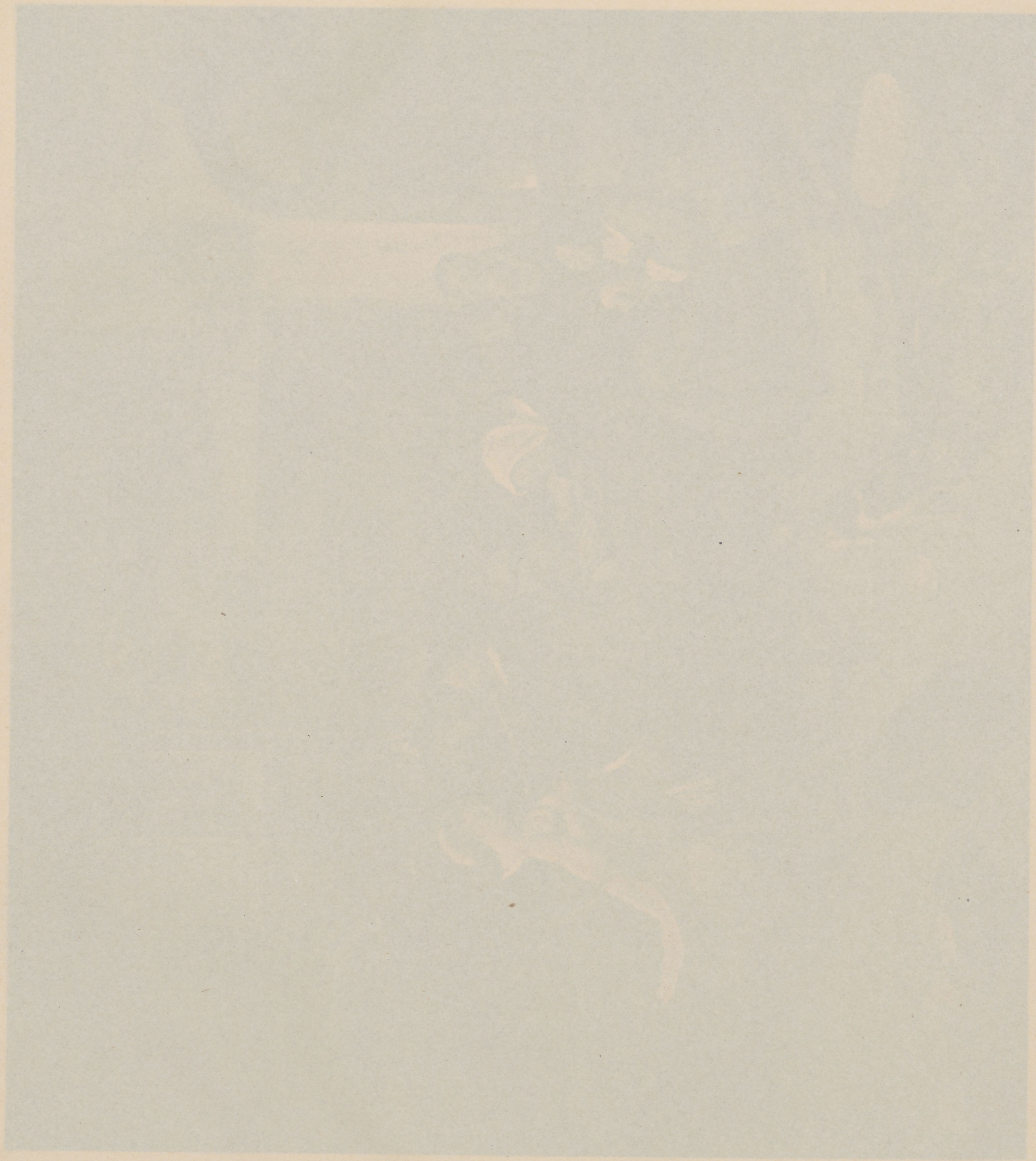
Maar een apotheker, die de medicamenten geleverd had, gedurende Margaretha's ziekte, werd niet betaald, en deze hardvochtige man — hij heette Walraven Blancken — liet

27 februari 1670 voor f 10:5 st. 8 penningen beslag leggen op de schilderijen van den kunstenaar, en had niet de notaris Geraers zich borg gesteld voor de betaling, dan waren zij voor spotprijzen in het publiek verkocht.

Jan Steen heeft het blijkbaar dikwijls niet breed gehad. Bij Rembrandt hebben wij talrijke gegevens, die de oorzaken van zijn voortdurenden geldnood (na 1645) begrijpelijk maken, maar bij onzen schilder zwijgen helaas de archieven over zijn huislijke zaken. Al mijn zoeken naar nieuwe gegevens te Haarlem, waar hij toch tien jaren woonde en werkte was — op enkele kleinigheden na — te vergeefsch. En ik ben huiverig voor conjecturen. Toch meen ik, dat er één oorzaak kon zijn (naast een zekere luchthartigheid in zijn levenswijze) waardoor ook deze groote kunstenaar met geldzorgen te kampen had. Wanneer wij zijne schilderijen nauwkeurig bestudeeren, is het wel opvallend, welk een rijkdom van perzische tapijten, zijden stoffen, kostbare dameskleeding, zeldzame kunstvoorwerpen, bekers, vazen, sculpturen hij geregeld gebruikte. Hij moet wel een rijk geoutilleerd atelier gehad hebben. Zou hij, evenals Rembrandt, voor al die schoone dingen, die hij lief had — met hoeveel zorg zijn die schitterende satijnen en zijde, die veelkleurige tapijten geschilderd! — niet meer geofferd hebben dan zijn bescheiden middelen toelieten? Helaas, juist de archiefdeelen, die ons wellicht daarover konden inlichten, ontbreken te Haarlem in de serie. Het is slechts een veronderstelling, die ik waag hier te uiten.

Jan Steen betrok na den dood van zijn vader, kort vóór 15 Maart 1670 het ouderlijk huis op de Langebrugge te Leiden, dat hem toebedeeld was. Men had het getaxeerd op f 3000.— maar hij moest voor zijn rekening nemen f 1600.— hypotheek en kreeg maar f 700.— in contanten. De heele erfenis bedroeg nog f12.385.— maar de schilder had zijn „huwelyksgoed", en zeker nog wel meer, reeds vooraf gehad. Mede-erfgenamen waren zijne zusters Margaretha, gehuwd met den zilversmid Victor van Griecken, en zijne ongehuwde zusters Swaentje Agnes (zij was een „klopje") en Catharina over wie hij nog voogd was. Zijn broeder Wybrand— in de Oorkonden vindt men de redenen, waarom de oude Havick hem onterfde — doet niet mede aan de deeling. Hij ontvangt een jaargeld van f 80.—. Later maken broeder en zusters een overeenkomst met hem. Hij schijnt zijn leven gebeterd te hebben. Hij trouwde met een zuster van den schilder Adriaen de Vois en wordt 1697 Commissaris op Zeeland genoemd.

Wederom hebben Houbraken en

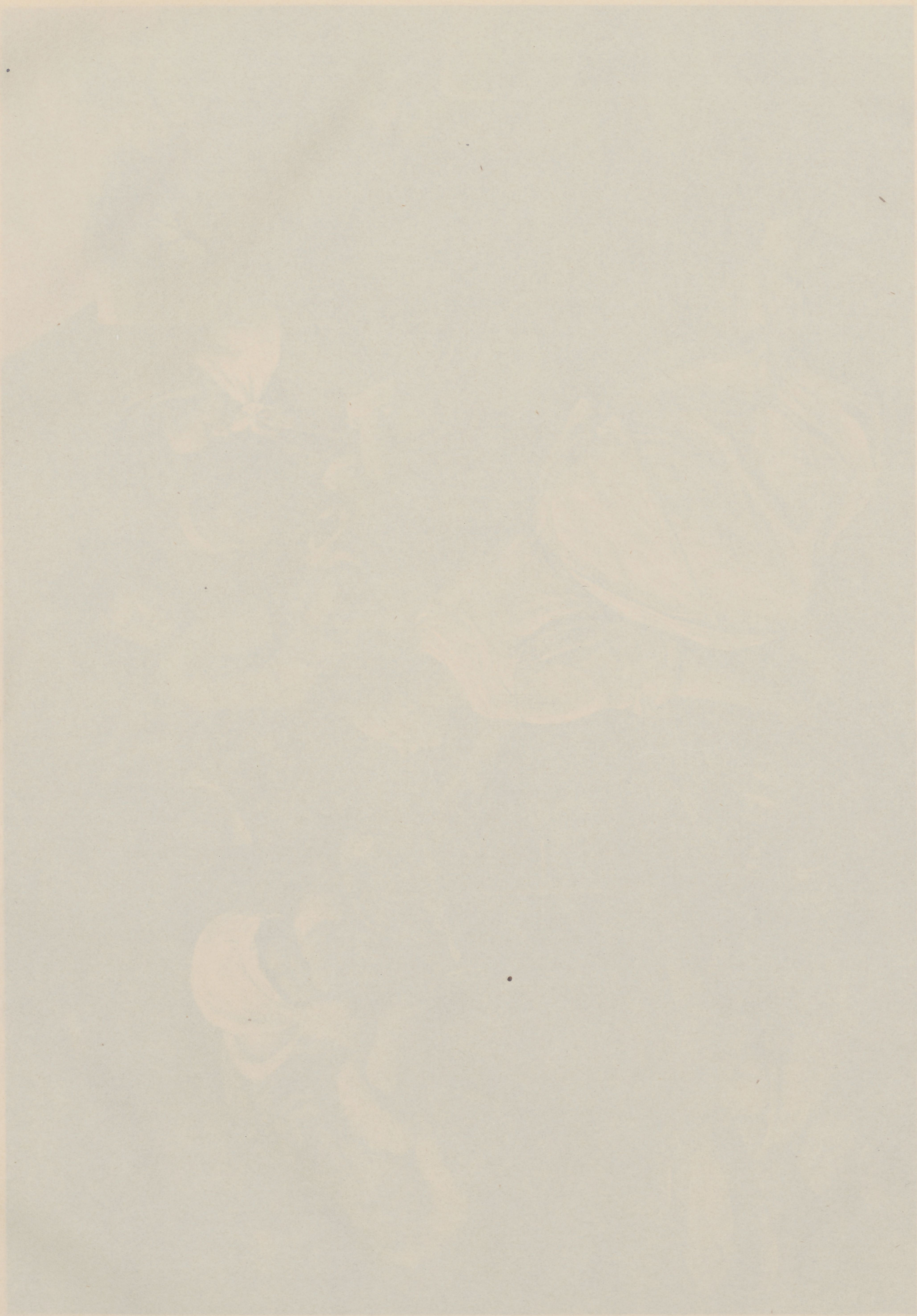

EEN BEDORVEN HUISHOUDING
(VERZAMELING HERTOG VAN WELLINGTON TE LONDEN)

17

8018

EEN BEDORVEN HUISHOUDING
(VERZAMELING LORD ALLONDALE TE LONDEN)

8018

Weyerman bladzijden volgeschreven over Jan Steen's tweede huwelijk. Zijne zuster Swaentje zou er een groote rol bij gespeeld hebben. Maar het is een feit: 22 April 1673 trouwt Jan Steen, Wed^{r}. van Margaretha van Goyen te Leiderdorp met Maria van Egmont, Wed. van Nicolaes Herculens in zijn leven boekverkooper. Zij had kinderen, evenals Jan Steen. Het werd een druk huishouden, en Jan Steen's zoon Cornelis trad in het huwelijk met eene dochter, Maria, van zijns Vaders tweede vrouw.

Het huis op de Langebrugge was intusschen een „openbare herbergh" geworden. 17 November 1672 kreeg onze schilder de officieele toestemming „alhier ter stede de neringh van openbare herbergh te mogen houden", mits „ten behoeve van de armen betalende 50 stuivers".

De vrouw zorgde zeker voor de gasten, Jan Steen bleef schilderen, en wij hebben nog uit 1677 belangrijke werken, die, wat uitvoering en kwaliteit betreffen, den toets met het beste van zijn Oeuvre kunnen uithouden. Wij weten niet, welke ziekte hem uit zijn rusteloozen arbeid rukte op pas 53-jarigen leeftijd. Zorgen zal hij in dien laatsten tijd genoeg gehad hebben. De Delftsche Vermeer moest in die jaren, zoo moeielijk en zorgvol voor ons vaderland, uit gebrek aan koopers met schilderen uitscheiden en werd (onvoorspoedig!) kunsthandelaar. De documenten worden steeds schaarscher. Nauwelijks heeft de groote kunstenaar omstreeks 31 Januari of 1 Februari 1679 de oogen, die wonderlijk 's menschen leven en bedrijf hadden gadegeslagen, gesloten, of de weduwe ziet zich genoodzaakt het huis en erve op de Langebrugh tegenover de Wolsteech van de hand te doen. Er rustte nog een hypotheek op ten behoeve van Neef Johan van Reynsburgh groot f 685.—. Zij ontving maar f 300.— en natuurlijk kwijting van dien schuldbrief. En dat huis was Jan Steen toebedeeld voor f 3000.—. Zij spreekt over hare zoons Taddeus en Cornelis en de verdere minderjarige kinderen. Daartoe behoorde in de eerste plaats de in 1674 gedoopte Theodorus. Zij verhuisde naar 't St. Pieterskerkhof, over de kerk, en had daar in 1683 als commensaal een vermogend student, die er 7 Maart 1683, ernstig ziek, een besloten testament aan Notaris Van Scharpenbrant ter hand stelde. In het eind van Januari 1687 overleed zij en werd in de Pancraskerk begraven.

Omtrent de lotgevallen van Jan Steen's zonen Thadeus en Cornelis die ook het penseel gehanteerd hebben, zie men de Oorkonden.

Gedurende het leven van dezen eminenten kunstenaar, waren zij, die de

grootte van zijn kunst waarlijk beseften, vermoedelijk maar weinig talrijk. Toch komen tusschen 1660 en 1680 in aanzienlijke verzamelingen zijn werken reeds meermalen voor. Maar vijf-en-twintig jaren na zijn dood zag men in de voornaamste collecties van ons land geregeld een of meer stalen van zijn werk, die reeds tegen voor dien tijd flinke prijzen verworven waren.

Toch was dit maar het geval bij zeer bijzondere stukken van den meester. Zijn vriend Carel de Moor taxeerde een schilderij van Jan Steen maar op f 15.—! En zoo is het lang gegaan: zijn belangrijke, uitvoerige stukken werden niet zelden reeds hoog betaald, terwijl kleinere stukken soms weinige guldens opbrachten. Opmerkelijk is, dat de deftige Sandrart in zijn levensbeschrijvingen onzer 17e eeuwsche schilders Jan Steen geheel vergeet.

In de 18e eeuw heeft Reynolds zijn genie erkend en noemt hem, evenals Heinrich Heine tegelijk met Rafaël.

In de 19e eeuw heeft Thoré Jan Steen's groote kwaliteiten naar waarde geprezen. De eenige die ooit een geheel boek aan hem gewijd heeft is T. van Westrheene Wz., (1856); het is uitmuntend geschreven, maar zonder eenige afbeelding, behalve een ets naar een zoogenaamd portret van den schilder, dat hem niet voorstelt en bovendien een afschuwelijk prentje is! [1])

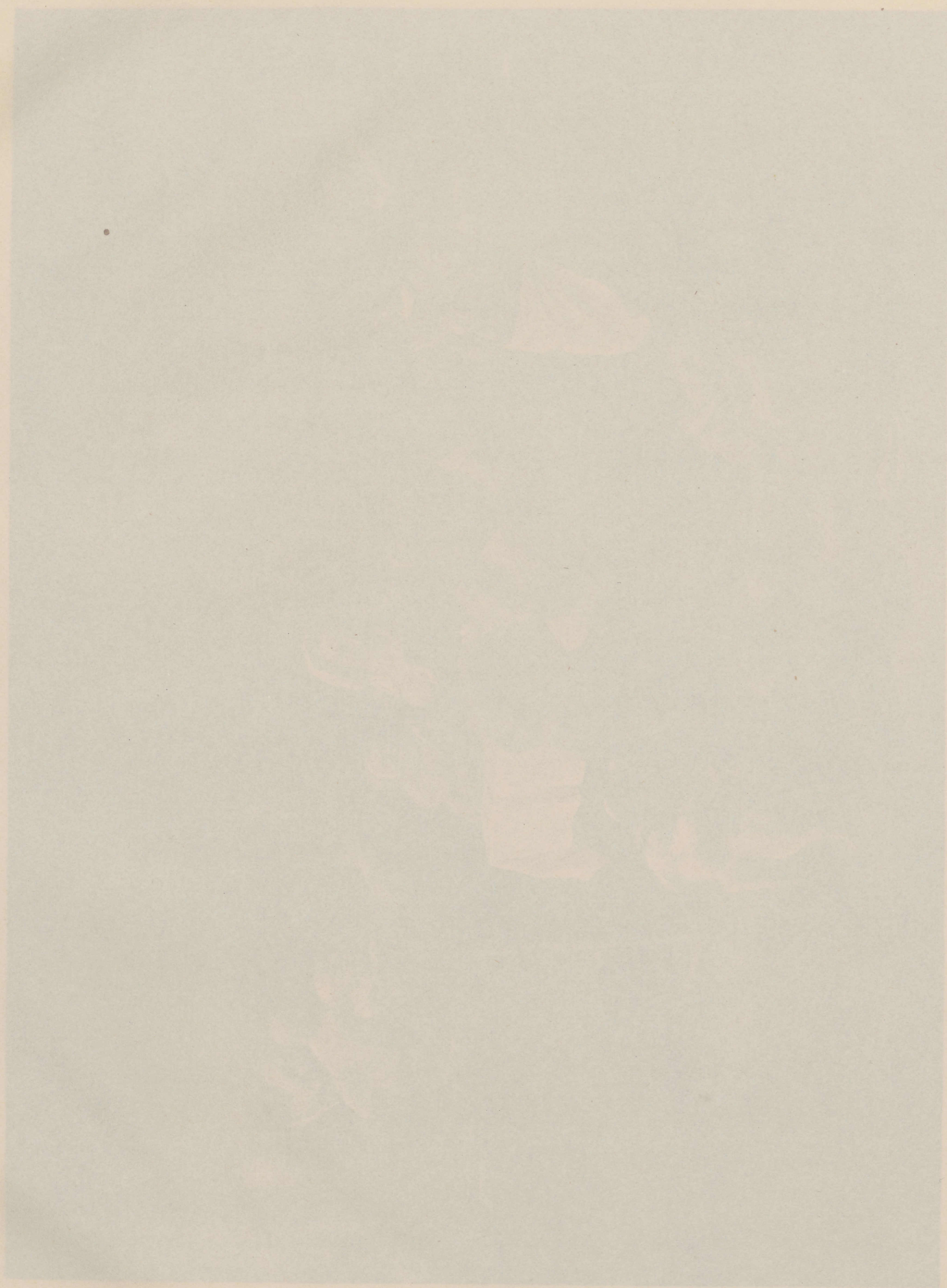
Bode gaf een prachtige studie over hem in zijn „Meister der Holländischen und Vlämischen Malerschulen". Hij is natuurlijk ook vol bewondering, maar legt toch m.i. te veel nadruk op sommige te kluchtig geschilderde figuren, zelfs in zijn beste stukken, op misteekende of slordig geschilderde bijfiguren, stukken, die minder goed van kleur zijn, enz.

Ook Jan Steen was niet volmaakt, maar laat ons bij zulk een genie niet te streng zijn: hoevele meesterwerken schiep hij niet, waar de strengste kritiek het zwijgen toe moet doen! Een krachtig bewijs voor zijn meesterschap kan men weêr daar in zien, dat Bode's artikel geïllustreerd is door 10 afbeeldingen waarvan er maar vier in dit werk voorkomen.

Jan Veth behoort ook tot de groote bewonderaars van onzen Meester. In een belangrijk opstel over „de boer die koud en warm blaast" zegt hij aan het slot: Zoo was het genie van Jan Steen, dat in picturale verfijningen Fabritius en Vermeer op zij kon streven, maar dat alle groote genreschilders van zijn glorieusen tijd in de schaduw stelt door de in schijn zoo bedaarde, maar in werkelijkheid diep daverende dracht van zijn door alles heen overweldigenden levenskijk.

---

1) Onlangs verscheen van de hand van Prof. Martin een beknopt werkje over onzen schilder.

19

SOO DE OUDEN SONGEN, SOO PYPEN DE JONGEN

(VERZAMELING LORD CRAWFORD AND BALCARRES TE LONDEN)

8018

GEVECHT BIJ HET KAARTSPEL
(KAISER FRIEDRICH-MUSEUM TE BERLIJN)

20

8918

ZIJN KUNST

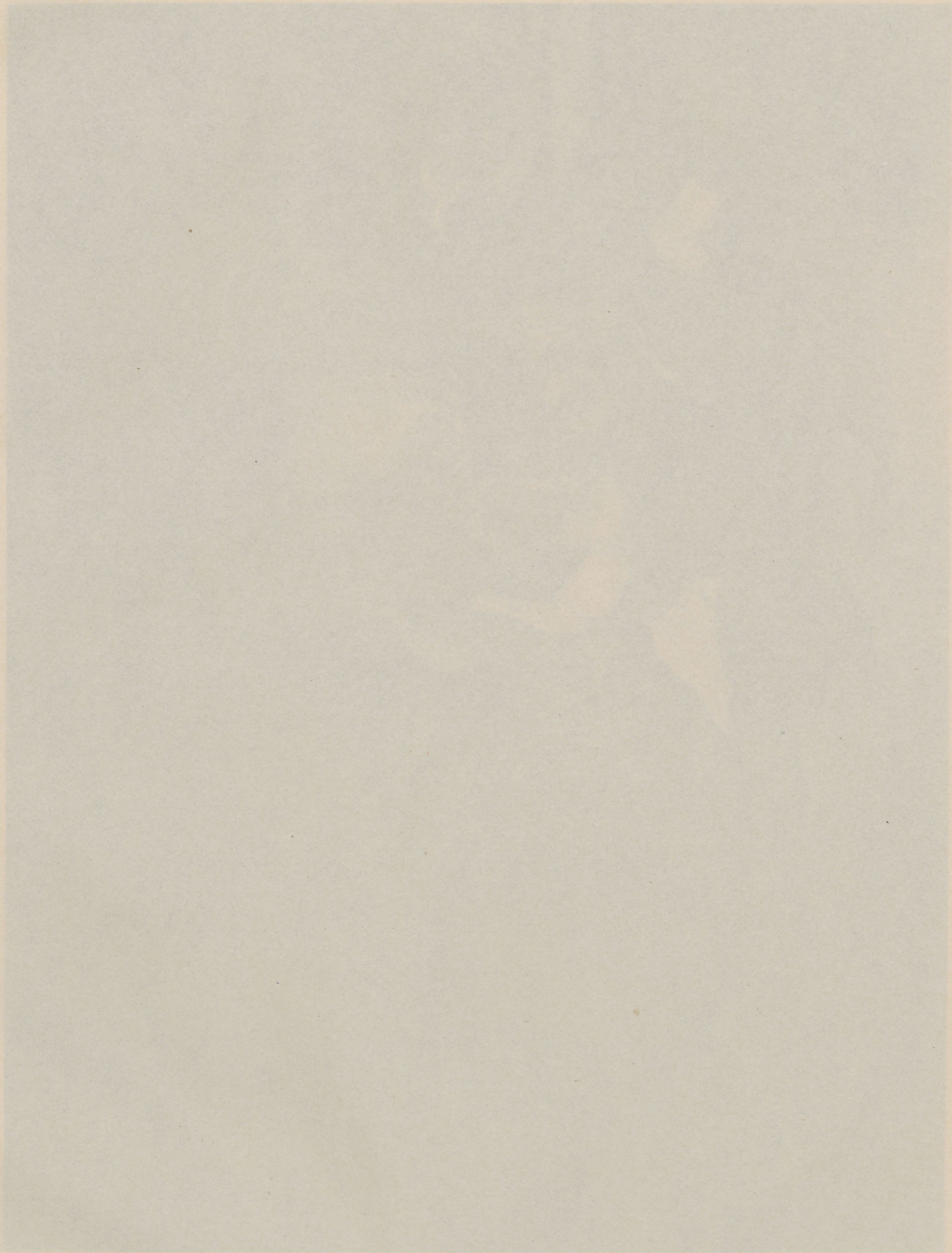
JAN STEEN staat in zijn Kunst alleen, als een Meester die geen voorbeeld en geen navolger heeft gehad. Want Knupfer mag een aanwijzing voor hem geweest zijn, méér was hij niet. En Brakenburgh heeft hem wel eens handig nageaapt, een leerling was hij evenmin. Men heeft gezegd, dat hij trachtte Adriaen Brouwer na te volgen en dat hij te Haarlem sterke indrukken van Adriaen Ostade ontving. Bode noemt zelfs ook Isaak van Ostade, dien hij te Haarlem niet meer levend aantrof. Maar welke schilder heeft wel niet eens onder den invloed van het werk zijner voorgangers geschilderd, zonder daardoor zijn oorspronkelijkheid te verliezen? Wij behoeven slechts aan Rembrandt te denken; hoevelerlei zijn de invloeden niet van andere, Hollandsche en Italiaansche schilders op zijn arbeid geweest? Is zijn heele clair-obscuur toch niet eigenlijk afkomstig van Michel Angelo da Caravaggio? En toch was Rembrandt: Rembrandt! In den eersten tijd heeft Jan Steen wel eens een enkel Brouwer-achtig onderwerp of figuurtje geschilderd. Maar men heeft slechts Bode's nieuw werk over Brouwer door te bladeren, en de toch meestal karikatuurachtige, zich telkens min of meer herhalende rookers en drinkers te vergelijken met deze reeks van schilderijen van Jan Steen om te zien, hoe weinig diens werk met dat van den grooten Vlaam te maken heeft. Te Haarlem ontstonden enkele schilderijen, die werkelijk aan tijdelijke indrukken van werk van de Ostade's doen denken, op den „Satyr bij den boer, die koud en warm blaast" in mijn verzameling ontmoeten wij zelfs een cariatide-achtige vrouwenfiguur aan Jordaens ontleend, toch blijft Jan Steen een onzer oorspronkelijkste, geniaalste, veelzijdigste schilders.

Van al onze zeventiende-eeuwsche schilders was hij wel de universeelste. Rembrandt er buiten gelaten — want die kon óók alles wat hij wilde, al deed hij het niet — was niemand zóó veelzijdig als Jan Steen. Geen onderwerp of hij dorst het aan. Al mogen zijne historiestukken soms parodistisch schijnen, toch zijn het groote kunstwerken door den geest van den geestigsten aller schilders, die telkens overal doorheen gluurt.

Het gansche leven onzer voorouders uit het midden der 17e eeuw laat hij aan ons oog voorbijtrekken. Hij brengt ons bij rijken en bij armen. In de weelderig ingerichte vertrekken der patriciërs zien wij ze bij den maaltijd, bij muziek en jolijt, bij liefde en vrijage, bij huwelijkscontract en doopgelagen,

waarbij hij herhaaldelijk op de gevolgen van overdaad en verkwisting wijst en waarschuwend een motto neerschrijft als: In weelde siet toe! Bij den arbeider brengt hij ons in 't schamel vertrek, waar het gezin zich aan den disch vereenigt en bij voorkeur toont hij ons dan de moeder, die haar jongste kind de handjes leert vouwen voor 't gebed vóór den maaltijd. Gaarne voert hij ons naar feestmaaltijden en vroolijke familiebijeenkomsten, en telkens weet hij weer op andere, steeds boeiende wijze voor onzen geest te doen leven het oubollige bedrijf van zijn tijd, de gevolgen van overstalligen drank bij man en vrouw, van 't vurig minnekoozen—waarbij hij weer manend neerschrijft: hier baet geen medecijn, het is der minne pijn, of: wat baet er kaers of bril als den Uyl niet sien en wil. En leven doet hij alles wat hij ons laat zien. Wij leven met hem mede in al wat hem zoo aantrok en wat hij zoo levendig wist weer te geven.

Daar is haast geen gebeurtenis in het menschelijk leven, of hij maakte er een onderwerp van voor een schilderij. Hoe grappig heeft hij doopfeesten geschilderd, den maaltijd na de plechtigheid, waar gegeten, gedronken en gerookt wordt (Kaiser Friedrich Museum). Dan zien wij een vader, niet overmatig verblijd met een dubbelen zegen terwijl een groot aantal bezoeksters en bezoekers — elke figuur vermakelijk en boeiend gekarakteriseerd — hem met zijn tweelingen geluk wenscht. Prachtige „scholen", met al het leuk bedrijf van jongens en meisjes, ook ernstige, die trachten te leeren, de primitieve wijze waarop meester en matres de kinderen de eerste grondbeginselen bijbrengen, de ondeugenden kastijden met de plak, — en hoeveel kattekwaad haalt de jeugd bij Jan Steen in die scholen uit! Hoe sympathiek schetst hij ons het leven der jeugd van zijn tijd. Spelen met de kat, optochten van meisjes, fraai aangedaan, soms met kransen op 't hoofd, in den Pinkstertijd, waarbij gecollecteerd wordt langs de huizen („een vrolijke Pinxterblom" noemen oude Catalogi dit onderwerp) vooral kinderen, die het St. Nicolaasfeest vieren (wie kent niet den beroemden St. Nicolaas avond in 's-Rijks Museum!), St. Maerten's feest bij maneschijn en wat niet al meer. Dan weer jonge meisjes, dochters van deftigen huize, die muziekles krijgen op fraaie clavecimbels, of teekenlessen in rijk voorziene ateliers; vrijages bij die lessen, of bij gezamenlijk musiceeren, of ook in weelderige interieurs. Dan hebben wij die reeks doktersbezoeken, waarover later uitvoeriger, tot wij bij de trouwpartijen belanden, deftige trouwpartijen met muziek en festijnen buiten en in de stad, boerentrouwpartijen in de herberg, met allerlei variaties op hetzelfde thema — Jan Steen

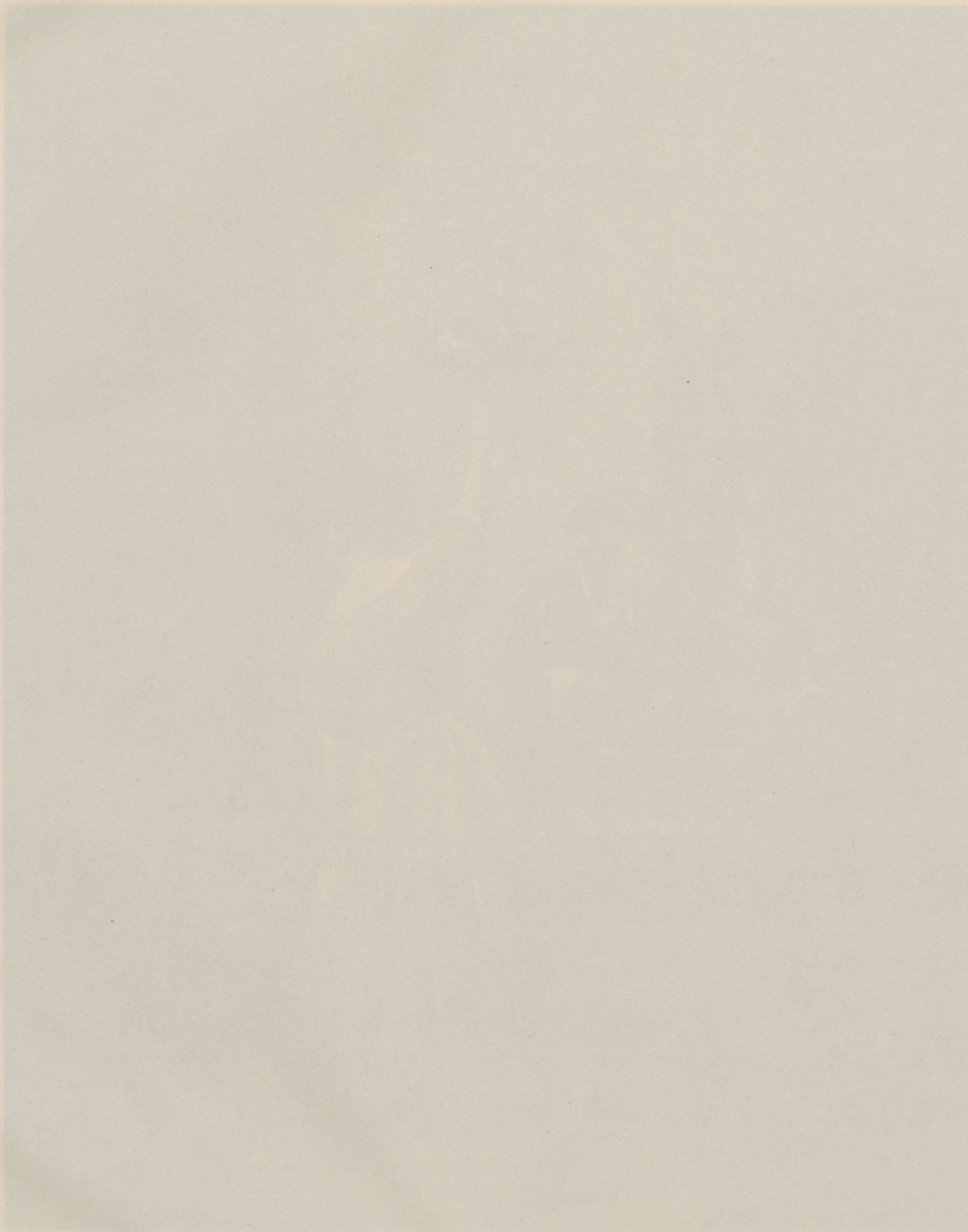
VECHTPARTIJ IN DE HERBERG

(VERZAMELING S. BUCHENAU TE NIENDORF BIJ LÜBECK)

21

8018

22

VROUW MET DE PAPEGAAI
('S RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM)

8018

heeft er wel een veertig schilderijen van gemaakt – en telkens weer iets geheel anders, nieuws.

Het Museum te Brunswijk bezit in „het huwelijkscontract" een der volmaaktste scheppingen van Jan Steen, waarvan onze photogravure tenminste een denkbeeld kan geven; reeds in Houbraken's tijd gold het voor een hoofdwerk.

Andere familiefeesten, Driekoningen, Prinsjes dag, het inhalen van een Paaschos, en wat niet al meer.

Slechts van eenige dier meest zeer omvangrijke doeken vindt men hier afbeeldingen – wilde dit werk een werkelijk volledig beeld geven van 's meesters onuitputtelijke fantasie en scheppingskracht, dan zou het aantal afbeeldingen driemaal zoo groot moeten zijn.

En hoe groot is de reeks zijner schilderijen, die het galante leven van zijn tijd, soms op gewaagde, steeds echter geestige en onderhoudende wijze afbeelden, verbazend door hun groote verscheidenheid, en waarbij hij soms van een bijna weerzinwekkend onderwerp een grootsch kunstwerk weet te maken. Hoe heerlijk zijn al die kwakzalvers, die hun waar op de kermis venten of hun talent als dentist doen zien! Daarnaast weer schilderijen met weinige figuren: een oud man de Nouvelles lezend in een herberg, een enkele musiceerende dame, een bekoorlijk meisje dat een oestertje verschalkt, of een paar rederijkers. Ook triktrakspelers, kaartspelers in de herberg, alchimisten, met het ongelukkig geworden huisgezin er bij, (pl. 96) hanegevechten, kegelaars, waarbij hij zich dikwijls een groot meester in het landschapschilderen toont, waarzeggende Zigeuners, een begrafenis, zoowel het oplezen der namen vóór het vertrek naar het kerkhof, als de doode, grafwaarts gedragen door lijkbidders gevolgd door de familieleden.

En behalve al die opteekeningen uit het hem omringende leven heeft Jan Steen heel wat tijd en studie gewijd aan de dikwijls zeer omvangrijke stukken, waarop hij ons tafereelen uit het Oude en Nieuwe Testament of uit de oude geschiedenis te aanschouwen geeft. Men zal ook van die werken eenige voorbeelden onder onze afbeeldingen aantreffen.

Jan Steen heeft zijn eigen kleurencombinaties, die meestal wél overwogen zijn. Hij houdt van een bleekpaars, kanariegeel, een mooi blauw, waarvoor hij het helaas soms zoo funeste ultramarijn gebruikt, allerlei nuances van rood, een diep lakrood, een licht oranjerood en mooie warme groenen. Hij varieert in de veelheid of soberheid van kleuren. Maar altijd is er een fijne samenstelling in te volgen. Soms geeft hij met één enkelen oranjeappel aan een heele schilderij een warme tint en dan is alles op zulk

een „noot" gestemd. Er zijn natuurlijk wel eens uitzonderingen. Er zijn enkele te bonte Jan Steens, en op een mooi stuk, de herberg, in het Mauritshuis, ziet men te veel van dat ultramarijnblauw, dat zich kwalijk mengt met andere kleuren en uit de groenen het geel „opeet", zoodat wat groen moest zijn thans blauw is. Jammer genoeg vindt men dit op een paar van zijn voortreffelijkste werken, o.a. de Zieke Vrouw der Verzameling van der Hoop ('s-Rijks Museum, pl. 32).

Niet het minst bewonderenswaardige in Jan Steen's genie is zijn verbazend compositietalent. Bij hem is er steeds een zeer bizondere samenhang tusschen al de personen op zijne schilderijen onderling. Als men er op let, vindt men altijd een betrekking tusschen de verschillende figuren met elkander. Ieder speelt zijn rol, „zoo natuurlijk als 't leven", zóó natuurlijk, dat men de hooge kunst vergeet, die er achter zit.

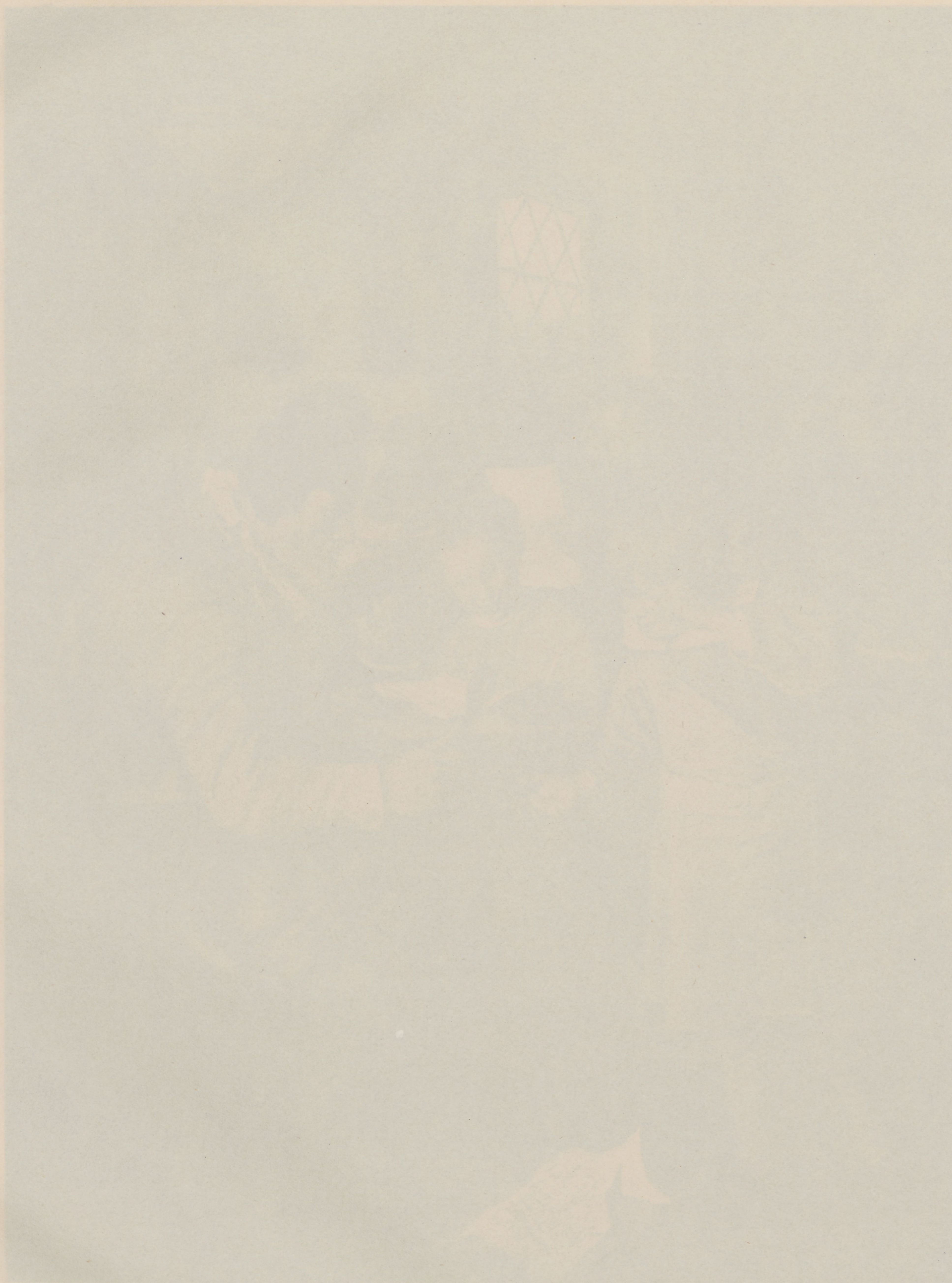
Zelden verwaarloost hij de bijkomstige dingen; integendeel, in de details is hij groot als in 't overige. Perzische tapijten, zijden stoffen, goud, zilver, porcelein, zijn kleine stillevens, alles is met een volmaakte schoonheid weergegeven en met een gemak geschilderd als ware hij een stillevenschilder van beroep geweest.

Maar wat al zijn werk doortintelt, dat is zijn kostelijke humor. En dien humor bezat hij in een mate als maar weinige kunstenaars, vooral der Hollandsche school. Of hij een historisch onderwerp schildert of een tooneel uit het dagelijksch leven, altijd is er iets van dien humor in te bespeuren; en waar hij, een echte zeventiend'eeuwer, wel eens langs de grenzen der „welvoegelijkheid" gaat, laat ons dan toch niet vergeten, dat men in die dagen zoo heel anders dacht, en hoe plat onze dichters en schrijvers soms voor den dag kwamen. Maar héél zelden wist Jan Steen zijn wel eens heel gewaagde onderwerpen niet aannemelijk te maken en altijd bleef het kunstwerk een kunstwerk: nooit werd het bij hem pornographie.

Als voorbeeld beschouwe men de hier afgebeelde bordeelscene uit het Louvre, de grandiose dronken vrouw in 's-Rijks Museum, ja zelfs de dronken vrouw in 't Mauritshuis. (Verz. Bredius) waar een varken met een zeer fatsoenlijk gezicht een tegenstelling vormt met het vrouwelijk wezen, waar de spot mede gedreven wordt.

Wie de geheele figuur van Jan Steen verstaan wil, moet een beetje ingeleefd zijn in de eigenaardige maatschappelijke toestanden ten onzent in zijn tijd. Vandaar dat buitenlanders wel eens vreemd staan tegenover sommige zijner schilderijen, die wij, zijn landgenooten, dadelijk begrijpen.

Men heeft Jan Steen wel eens een moralist genoemd. Men heeft gezegd, dat hij sommige misbruiken van zijn

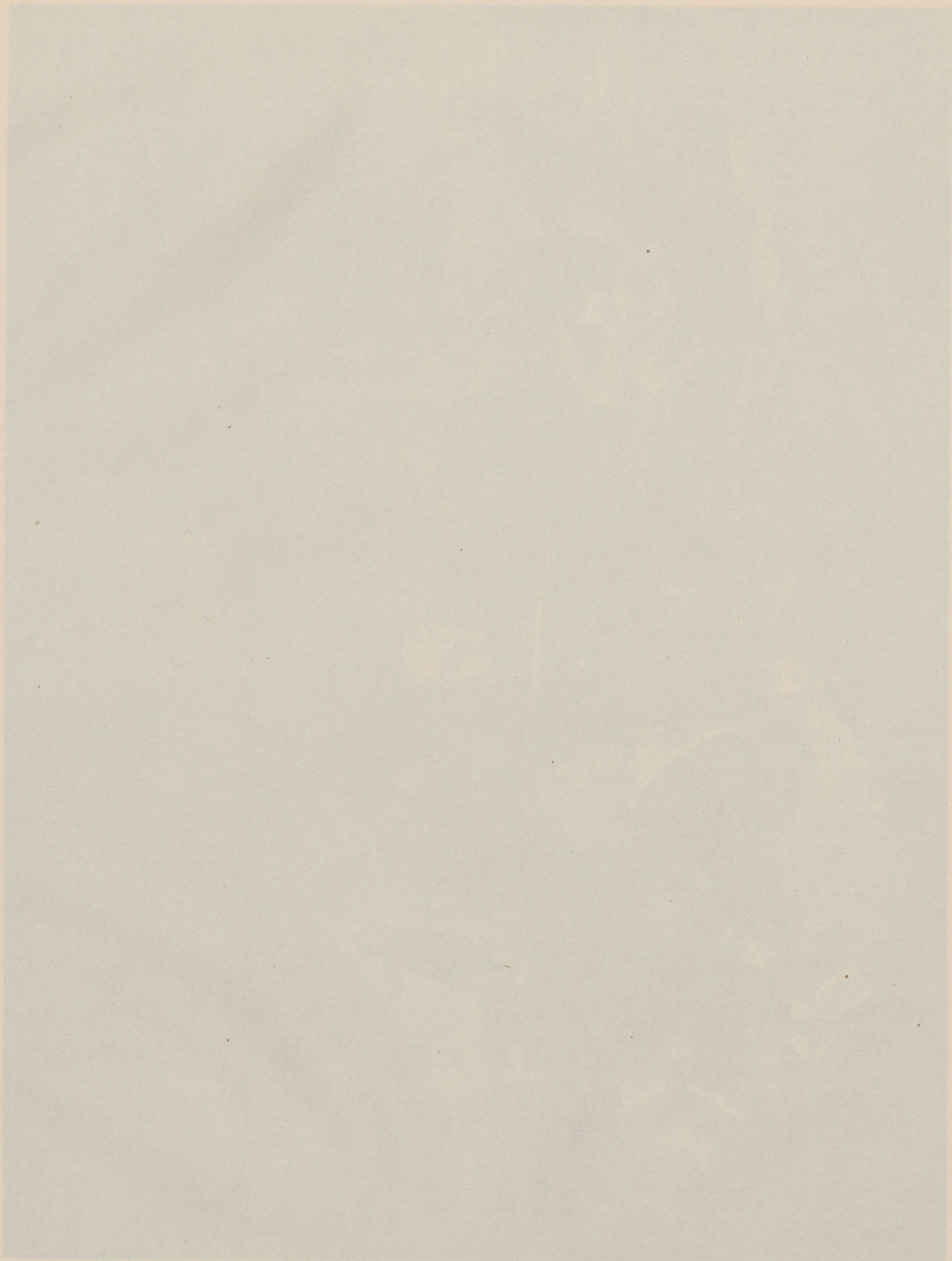

23

DE SCHOOLMEESTER
(MUSEUM TE DUBLIN)

8018

JONGENS- EN MEISJESSCHOOL

(VERZAMELING LORD ELLESMERE, BRIDGEWATERHOUSE TE LONDEN)

3018

tijd heeft willen geeselen. Ten onrechte. Jan Steen zag en lachte — wanneer lacht hij niet op de vele schilderijen waarin wij zijn oolijke tronie herkennen? — en hij doet ons mede lachen met zijn goedigen, hartelijken, toch altijd vergoelijkenden lach. Jan Steen een moralist? Zijn eenige fout was een vergeeflijke zwakheid. Ook hij hield van een frisschen roemer, al was hij geen dronkaard, en zeker versmaadde hij een oestermaaltijd niet, als hij het geld had om dien te betalen. Maar wat een heerlijke levensspreuk heeft hij gezet op die onbeschrijfelijk schoone schilderij [1]) waar een eenvoudig gezin aan den maaltijd zit:

„Drie dingen wensch ick en niet meer
„vooral te minnen Godt den Heer
„geen overvloet van Rijckdoms schat
„maer wens om tgeen de wijste badt:
„een eerlyck leven op dit dal,
„in dese drie bestaet het al."

„Ian Steen 1660" zet hij, met duidelijke letters, daar vlak onder. En op den rand van het aardige toestel boven de tafel, waarin een schel, door hem zoo dikwerf op zijn stukken aangebracht: „U wille moet geschieden." Bij een doodshoofd, in een hoekje, tegen den muur: „Gedenckt te sterven." Dat is niet toevallig. Wij hebben geen testament van Jan Steen gevonden. Maar hier geeft hij ons, op dit stil ernstige stuk, een blik in 't beste van zijn gemoed. Die groote kunstenaar, die stoere werker was geen dronkaard, geen losbol. Hij moge een vroolijke kwant geweest zijn: voor ons des te beter!

Door zijn hand leeft aldus ons zeventiende eeuwsche voorgeslacht in zijn onsterfelijke kunstgewrochten voort, in die honderden afwisselende tafereelen, die hij schijnbaar met het grootste gemak „uit de mouw schudde". Want op geen enkele schilderij ziet men iets wat naar inspanning of moeite zweemt. Die wèldoordachte composities, met soms ingewikkelde architectonische arrangements, zijn er zóó, in eens, met zekerheid, zonder aarzeling opgezet.

Dat een zóó vruchtbaar schilder, die zeker oogenblikken had, waarin hij voor luttel gelds zijn arbeid spoedig moest afleveren, niet altijd onberispelijk werk kon leveren, is het een wonder? Een wonder is het, dat hij onder de c[a] 700 schilderijen, die de niet juist vroeg rijpe kunstenaar, die in zijn 53e jaar stierf, naliet, zooveel voortreffelijks, dikwijls volmaakts achtergelaten heeft. Telkens staan wij er weer verbaasd over, als wij die groote stukken met dertig, veertig en meer figuren beschouwen, hoe één hand dat vele in zoo kort tijdsbestek kon scheppen. Men weet niet wat het meest bij hem te bewonderen: de veelal onberispelijke teekening [1]), de voor-

1) Bij Mrs. Morrison. Hier afgebeeld pl. 61.

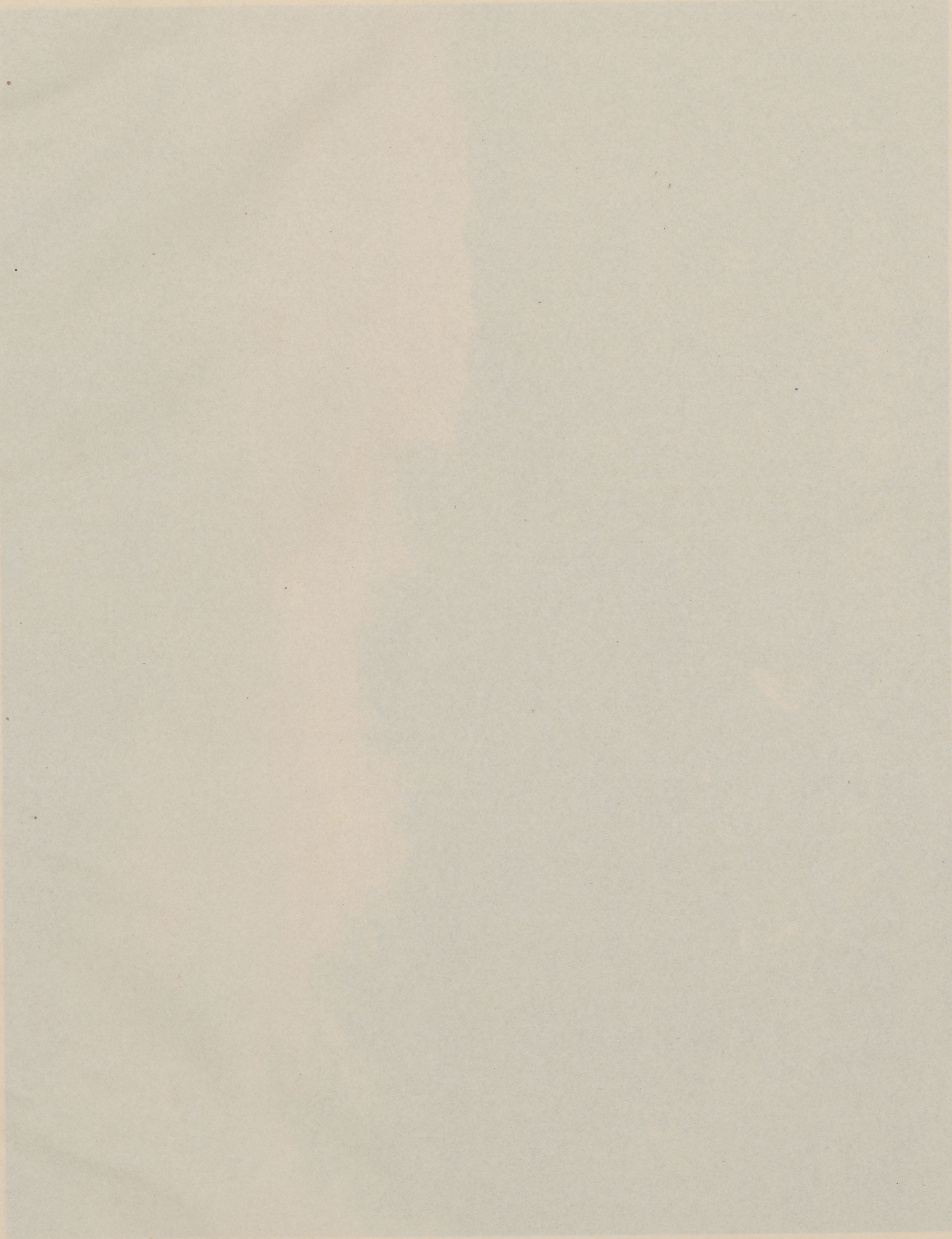
1) Slechts in sommige, wat haastig geschilderde stukken hindert ons wel eens een gebrekkige teekening in enkele figuren.

treffelijke samenstelling, het harmonische, wel overwogen koloriet, of de geestige karakteruitdrukking. Want een karakterschilder was hij par excellence, en als zoodanig is hij door niemand overtroffen. Niemand heeft in een klein kopje meer ondeugende schalksheid, guitiger lach, soms, bij een patient zijner „tanttreckers", pijnlijker gelaatsuitdrukking weten te leggen. En hoe vroom kan hij zijn biddende kinderen, hoe verliefd zijn jonge schoonen doen kijken! De meest uiteenloopende gemoedsuitingen op het gelaat van een jong meisje, een oude waardin, een sluw kwakzalver, een beschonken vrouw, een vroolijke drinkebroer, weet hij met een levenswaarheid te schilderen, die een ieder met de hoogste bewondering vervult. En zijn lachers – slechts Hals kan op dat gebied zijn evenknie genoemd worden.
Het is en blijft moeilijk Jan Steen's werk te dateeren. Een klein schilderijtje, in mijn bezit (Mauritshuis), voorstellende een dorpskermis, waarbij een groepje boeren en boerinnen een dolle rondedans uitvoert voor een herberg, lijkt mij een vroeg werk te zijn, nog vóór 1650 geschilderd. De figuurtjes hebben hier nog niet de rijpheid van later werk; het zijn te kort gedrongen, bijna dwergachtige persoontjes met min of meer karikatuurachtige tronies. Een veel belangrijkere schilderij in dit genre, nu in het bezit van den Heer von Goldschmidt–Rothschild te Berlijn (pl. 53), werd mij jaren geleden eens ter beoordeeling gezonden. Ook hier is het landschap, even als op het kleine, reeds voortreffelijk, (invloed van zijn schoonvader Jan van Goyen?) maar de hier veel talrijker figuren hebben ten deele nog iets gedrongens en karikatuurachtigs, niet het voldragene bijv. van die andere kermis uit lateren tijd (verzameling Bredius, Mauritshuis) waar zelfs de zeer kleine figuurtjes, wandelende langs de kramen op den achtergrond, prachtig van teekening en proporties, bizonder aantrekkelijk en compleet zijn.
Men zal gemakkelijk in Jan Steen's oeuvre meer dergelijke stukken vinden, waarop de figuurtjes dezelfde eigenaardigheden vertoonen. Zoo is er in de Verzameling Schloss te Parijs een dorpskermis op een pleintje voor aardige oude huisjes, die er niet heel hollandsch uitzien. Links een rondedans die, wat de typen der figuurtjes betreft, opmerkelijk gelijkt op het rondedansje in het Mauritshuis. Rechts op den voorgrond een paartje, waarvan het meisje haar kous optrekt. Links staat een vedelaar bij een paar boomen, tusschen wier stammen door men nog een paar van die figuurtjes, helder verlicht, ziet staan. Ik houd ook dit uitnemende stukje nog voor zeer vroeg.
Maar verder wordt het mijns inziens bijna onmogelijk, een ongejaarmerkt

DE St. NICOLAASAVOND
('S RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM)

8018

26

DE KEGELAARS
(VERZAMELING MICHAELIS TE KAAPSTAD)

8018

stuk met zekerheid te dateeren. Men roept wel eens de kinderen van den schilder daarbij te hulp, die hij zoo gaarne als modellen gebruikte, en twee dikwijls op zijn schilderijen voorkomende jongens zullen wel Thadeus en Cornelis zijn, maar waar en wanneer is de laatste geboren? Wij kennen twee schilderijen van den Meester, 1677 gedateerd, beide hier afgebeeld (pl. 52 en 42) dus nauwelijks twee jaren vóór zijn dood geschilderd. Zij vertoonen geen achteruitgang, ook niets van een breeder, grootscher, eenvoudiger worden. Een er van (pl. 42) blijkbaar voor een aanzienlijke, Leidsche familie geschilderd, is nog met de grootste zorg afgewerkt en draagt nog geheel het karakter van werk uit zijn besten tijd. De schilder is blijkbaar in de kracht van zijn leven door een verraderlijke ziekte midden uit zijn werk gerukt. Toch meen ik wel te mogen aannemen, dat zijn beste werken ongeveer tusschen 1655–1670 ontstonden, dus te Warmond en te Haarlem. Hetgeen niet wegneemt, dat hij in de jaren 1670–1678 zeker nog menig uitnemend werk schiep. Een der volmaaktste schilderijen met heerlijke details en van grootsche conceptie, een vechtpartij in een herberg (vroeger in de verzameling Crews te Londen, pl. 21) en David's triumph te Kopenhagen, pl. 6, zijn 1671 gedateerd en de even hoog staande „school" bij Lord Northbrook is van 1672.

Laten wij nu eerst een blik slaan op zijne bijbelsche en historische voorstellingen.

Niet minder dan 66 schilderijen van Jan Steen met Bijbelsche onderwerpen worden door Hofstede de Groot in zijn Catalogue Raisonné opgesomd. En een groot aantal daarvan zijn nog aanwezig. Zooals bijna alle Hollandsche schilders van zijn tijd, schildert hij daarin zijne figuren in zeventiendeeeuwsche kleederdracht. Wel tracht hij door turbans en kostbare gewaden daaraan een Oostersche tint te geven, maar het geheel, en vooral zijn typen, zijn zuiver Hollandsch. Hij schetst het gebeuren eenvoudig naar het bijbelverhaal en als hij even kan, maakt hij er een genreschilderij van. Slechts op een paar stukken laat hij grapjes achterwege, met name op zijn 12-jarigen Jezus in den tempel en zijn merkwaardige Emmausgangers. Aan het Oude Testament ontleent hij o.a. Loth en zijn dochters, een stuk met geestige trekjes, mooi van kleur, met koppen vol uitdrukking (Verzameling Wessenberg, Konstanz).

Reeds in 1651 kocht Wrangel, Gouverneur van Pommern, in den Haag een Jan Steen met het verhaal van Hagar, door Abraham verstooten. Ik geloof niet, dat het reeds zoo grootsch opgevatte stuk te Dresden, dat wij hierbij afbeelden, (pl. 3) met dit stuk identiek is. Het lijkt mij reeds uit den rijpsten tijd van den kunstenaar,

omstreeks 1660. Het groote doek (136 X 109) stelt het oogenblik voor, waarop Abraham de weenende Hagar ten huize uitstoot, terwijl in de deur de oude Sara bezig is het hoofdje van den impertinent lachenden Isaak te reinigen. De veel knappere Ismaël speelt voor de stoep met pijl en boog bij een van die heerlijk geteekende hondjes, waar Jan Steen bijna geregeld al zijn stukken mee opluistert. De jongen kijkt ernstig alsof hij juist het dwangbevel aan zijn moeder gehoord heeft. Links de poort van den muur, die Abraham's bezitting omheint, het vee (geschilderd als ware onze kunstenaar een dierschilder van zijn vak) en daarachter het wijde, heuvelachtige landschap bij avondstemming.

Dat dit onderwerp hem boeide, bewijst een andere, kleinere schilderij, waarop wij het moment zien weergegeven, waarop de beide vluchtelingen in een boomrijk landschap aan honger en dorst zijn prijsgegeven. Links de wanhopige moeder, om hulp smeekende, rechts de uitgeputte Ismaël in diepen slaap (de uitdrukking van slapen meesterlijk weergegeven). Maar 't wonder is reeds geschied: twee brooden liggen voor de biddende vrouw en de Engel gaat in de verte zachtkens heen. De compositie is minder gelukkig maar er zijn prachtige details in deze schilderij (Dr. Lilienfeld, Leipzig).

De geschiedenis van Simson was voor Jan Steen de aanleiding er drie belangrijke schilderijen aan te wijden, waarvan wij er hier twee afbeelden. Op het eene stuk Simson, slapende in den schoot van Delila, die uit de handen van een bediende een grootere schaar aanneemt, dan die waarmede een fraai gekleed man bezig is Simson's haar af te snijden. Verrukkelijk is het stilleven op de met linnen gedekte tafel geschikt en geschilderd; en daarvoor de twee knaapjes, die een hondje laten opzitten. Achter, door een opengeschoven gordijn zien wij de gehelmde en bewapende vijanden gereed, den ontwapende gevangen te nemen. Er is hier van alles te bewonderen: de magistrale compositie, de uitdrukking op aller gelaat, het Perzisch tapijt, de kunstrijke achtergrond, die diepte aan de schilderij geeft. En wat men op zoovele schilderijen van den meester vindt: de samenhang tusschen de verschillende acteurs in dit drama. De schilderij bevindt zich in de Coll. Huldschinsky te Berlijn (pl. 4). Op het andere stuk te Keulen (pl. 5), hindert alleen de onaangename uitdrukking op Simson's gelaat. Hij is nu machteloos en wordt door drie knaapjes met een ketting om zijn hals gekweld. Maar al de andere figuren zijn van een verbazende verscheidenheid van uitdrukking, de koppelaarster, die met een Philistijn de goudstukken telt die rechts op een tafel liggen — men lette op het stilleven van de geldzakken, op het kleurig Perzisch tapijt!

27

DE KEGELAARS
(NATIONAL GALLERY TE LONDEN)

